

100*

CUMHURİYET'İN 100. YILINDA

BALIKESİR'İN KÜLTÜREL BİRİKİMİ

DİNÎ HAYAT

ARALIK 2023

CUMHURİYET'İN 100. YILINDA BALIKESİR'İN KÜLTÜREL BİRİKİMİ

DİNİ HAYAT

(e- Kitap)

Editör

Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT

Prof. Dr. Mehmet ÖZKAN

Doç. Dr. Ahmet Ali ÇANAKCI

Doç. Dr. Mustafa POLAT

Dr. Öğr. Üyesi Lütfü CENGİZ

Dr. Öğr. Üyesi Asem H. A. ABDELGHANY

Dizgi, Mizanpaj ve Kapak Tasarımı

Dr. Öğr. Üyesi Asem H. A. ABDELGHANY

E- ISBN

978-625-6775-66-4

Basım Tarihi

Aralık 2023

İletişim Adresi

Palet Yayınları

Mimar Muzaffer Cad. Rampalı Çarşı No: 42 Meram / Konya, Tel. 0332 353 62 27

T.C. Kültür Bakanlığı Yayıncı Sertifikası: 44040

Web:www.paletyayinlari.com.tr

Web

<https://ilahiyatarastirmalari.balikesir.edu.tr/>

Bu eserde, 'Kitap Bölümü' olarak yer alan metinlerin tüm sorumluluğu, yazarlarına aittir.

Bu eser, yazılı izin olmaksızın hangi dil ve ortamda olursa olsun materyalin tamamının veya bir bölümünün çoğaltılması ve elektronik ortamlarda yayımlanması yasaktır. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

19. YÜZYILDAN BİR İBNÜ'L-ARABÎ MÜDAFAASI: KARESİ NÂİBLERİNDEN MEHMED FEVZİ EFENDİ'NİN TAHRİRÜ'L-MURÂD'I*

Arş. Gör. Azime Merve TAŞDELEN**

Giriş

Tasavvuf tarihinde en çok tartışılan, en çok eleştirilen, buna mukâbil hakkında en çok müdafa metni yazılan düşünürlerden biri şüphesiz İbnü'l-Arabî'dir (öl.638/1240). Çalışmamızda tahlil edeceğimiz *Tahrîrû'l-murâd* isimli eser de 19. yüzyılda İbnü'l-Arabî hakkında yazılmış muhtasar bir müdafa metni olarak değerlendirilebilir.

Son dönem Osmanlı âlimlerinin en velûdlarından biri olan Mehmed Fevzi Efendi, yaklaşık yirmi yıl Edirne'de yaşayıp burada müftülük görevinde bulunması sebebiyle halk ve ulemâ arasında "Edirne müftüsü" olarak tanınmaktadır. Müftülüğün yanı sıra Osmanlı coğrafyasının çeşitli şehirlerinde kadılık, nâiblik, müderrislik gibi farklı vazîfeler de icrâ etmiştir. 1305-1306 (1887-1888) yılları arasında on iki ay Karesi nâibliği yapmıştır.

Bu yazı temelde, bir Osmanlı âliminin İbnü'l-Arabî hakkında tartışılan meseleleri izah ve İbnü'l-Arabî'yi müdafa tarzına odaklanmaktadır. Öncelikle müellifin zihin yapısını görebilmek adına kısaca hayatına değinilecek, ardından *Tahrîrû'l-murâd* isimli eseri tahlil edilecektir. Müellifin eserde öne çıkardığı meselelerden Firavun'un imanı, İbnü'l-Arabî'nin şerîata aykırı görünen sözleri ve evliyâullâhın kerâmeti hakkındaki mülâhazaları değerlendirilecektir. Ayrıca çalışmanın sonundaki ek kısmında risâlenin günümüz Türkçesine aktarılmış metnine yer verilecektir.

1. Mehmed Fevzî Efendi (1242/1826-1318/1900)

1242/1826 yılında Denizli'nin Tavas ilçesinde doğmuştur. Asıl adı Mehmed Ali, mahlası Fevzi'dir. Yaklaşık yirmi yıl Edirne'de yaşayıp burada müftülük görevinde bulunduğu için

* Bu çalışma Balıkesir'in Kültürel Mirası-II Uluslararası Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan "19. Yüzyıldan Bir İbnü'l-Arabî Müdafaası: Karesi Nâiblerinden Mehmed Fevzi Efendi'nin *Tahrîrû'l-Murâd*'ı" isimli tebliğin geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir.

** Balıkesir Üniversitesi, azimerve@hotmail.com

“Edirne müftüsü Mehmed Fevzi Efendi” olarak meşhûr olmuştur. Kendisi de bu vazifesine büyük önem attığından eserlerinin çoğunda “esbak Edirne müftüsü” olarak kendini tavsîf ettiği görülmektedir.¹ Babası Kureysîzâde Ahmed Şakir Efendi, annesi Fâtıma Âbide Hanım’dır.²

Mehmed Fevzî Efendi eğitimine memleketinde başlamış, Hâdimî Saîd Efendi ve Erzincânî el-Hâc Mehmed Efendi’den ders almıştır. Daha sonra tahsilini ilerletmek üzere Manisa’ya giderek burada Hâtuniye Medresesi’nde Müftü Evliyâzâde el-Hâc Ali Rıza Efendi’nin yanında eğitimine devam etmiştir.³ Manisa’da bulunduğu 1256/1840 yılında henüz 13-14 yaşlarındayken deniz yolculuğuyla hacca gitmek üzere yola çıkar. Bu uzun seyahat öncelikle ibadet amacı taşımakla berâber ilim öğrenme ve öğretme şevki de barındırır. Nitekim yolculuk esnasında bir müddet konakladığı İzmir’de Balıkpazarı, İskenderiye’de ise Hasaneyn camilerinde ders takrîr ettirmiştir. 1257/1841-1259/1843 yılları arasında Mekke’de çeşitli dersler almış, aynı zamanda Arapça tefsir ile Ali el Kârî’nin *Menâsikü’l-hacc* adlı eserini okutmuştur. ⁴ Hac dönüşü tekrar Manisa’ya gelen Fevzi Efendi eğitimini tamamlayarak Ali Rıza Efendi’den icâzet alır ve İstanbul’a gider.⁵

Müellifin tasavvufa ilk intisâbı Mekke’de bulunduğu 1257/1841 yılında gerçekleşmiştir. Nakşibendiyye meşâyihinden Hâlidî Abdullah Efendi’ye intisâb eden Fevzi Efendi bazı eserlerinde “Mehmed Fevzi Hanefî Nakşibendî” ifâdesini kullanır. İlerleyen yıllarda Filibe ziyaretinde yine Nakşibendiyye’nin Hâlidî kolundan Şeyh Hacı Ali Efendi’ye intisâb eder. Bir beytinde bu tarîkın kendisi için şart,

¹ Mustafa Uzun, “Türkçe Mevlid Edebiyatında Dikkatlerden Kaçan Bir İsim Mehmed Fevzi Efendi ve Mevlidleri”, *Süleyman Çelebi ve Mevlid Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri*, ed. Mustafa Kara - Bilal Kemikli (Bursa: Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2007), 298.

² Mehmed Fevzi Efendi, *Fihristü’l-âsâr*, 1318, 8.

³ Mehmed Fevzi Efendi, *Fihristü’l-âsâr*, 8; Ömer Yılmaz, *Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri* (İstanbul: Hikemiyat Yayınevi, 2022), 48.

⁴ Uzun, “Türkçe Mevlid Edebiyatında Dikkatlerden Kaçan Bir İsim Mehmed Fevzi Efendi ve Mevlidleri”, 299.

⁵ Mehmet Özkan, “Edirne Müftüsü Mehmed Fevzî Efendi’nin (1826–1900) *‘İyânü’l-Mesâil fî Beyâni’l-Menâsik* Adlı Eseri Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Balkanlar ve İslâm –Balkanlı Âlimler, Mütefekkirler ve Eserleri–*, ed. Abdullah Taha İmamoğlu vd. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020), 3/601.

günahların bağışlanmasına vesile olduğunu şöyle ifade etmektedir:⁶

Sen gibi ehl-i günâha Fevziyâ lazım bu yol

Bâis-i gufrân-ı isyândır tarîk-i Nakşibend⁷

Mehmed Fevzî Efendi 1263/1847 yılında Edirne'ye dersiâm (müderres) olarak atanmış ve böylelikle uzun yıllar Osmanlı Devleti'nin farklı şehirlerinde yıllarca sürdüreceği memuriyet hayatına başlamıştır. Ardından gelen müftülük vazifesiyle hem ulema hem halk nezdinde büyük-küçük herkes tarafından 'Edirne müftüsü' olarak tanınır olmuştur.⁸ Müftülükle birlikte eğitim-öğretim faaliyetlerine de devam eden Fevzi Efendi, Edirne Eski Cami'de yirmi yıl boyunca *Envârü't-tenzîl*, *Sahîh-i Buhârî*, *Şifâ-i Şerîf*, *Mesnevî*, *Kasîdetü'l-bürde* okutmuş, aynı zamanda eser telifiyle meşgûl olmuştur.⁹ Muhtelif vakitlerde Tırnova, Priştine, Ankara, Halep, Kayseri, Bitlis, Karesi, Edirne nâibliği ile Medîne-i Münnevvere mevleviyeti görevlerini icrâ eden Fevzi Efendi ilmiyye rütbelerini sırayla elde ederek Rumeli kazaskerliğine yükselmiştir.¹⁰ İbnülemin Mahmud Kemâl'den (öl.1957) öğrendiğimize göre hayatının son yıllarında şeyhülislam olacağına dâir bir beklenti içinde olsa da¹¹ bu ümidi gerçekleştirilmeden 28 Rebiülâhir 1318/24 Ağustos 1900 tarihinde İstanbul/Karagömrük'teki evinde vefât etmiş ve Fatih Camii haziresine defnedilmiştir.¹²

Son dönem Osmanlı âlimlerinin en velûdlarından biri kabul edilen Fevzi Efendi özellikle din ilimlerinde öğrenci ve cemaatin talep ve ihtiyaçlarına binâen tefsir, fıkıh, kelâm, tasavvuf ve ahlâk alanında eserler telif etmiş, bunlara ilâveten Türkçe, Arapça ve Farsça çok sayıda edebî eser kaleme almıştır.¹³ Kendisi *Fihristü'l-âsâr*'da altmış beş, *Revâiyihu'l-fevâiyh*'ta

⁶ Yılmaz, *Edirne Müftüsü Mehmed Fevzî Efendi Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*, 49-50.

⁷ Mehmed Fevzi Efendi, *Temessükü'l-ezyâl min sâdâti'r-ricâl*, ts., 8.

⁸ Yılmaz, *Edirne Müftüsü Mehmed Fevzî Efendi Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*, 59.

⁹ Mustafa Uzun, "Fevzi Efendi, Edirne Müftüsü", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/506-507.

¹⁰ Yılmaz, *Edirne Müftüsü Mehmed Fevzî Efendi Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*, 61-74; Uzun, "Türkçe Mevlid Edebiyatında Dikkatlerden Kaçan Bir İsim Mehmed Fevzi Efendi ve Mevlidleri", 301-302.

¹¹ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1988), 1/414.

¹² Uzun, "Fevzi Efendi, Edirne Müftüsü", 12/507.

¹³ Eserlerinin tam listesi ve tanıtımı için bk. Yılmaz, *Edirne Müftüsü Mehmed Fevzî Efendi Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*, 122-183.

yetmiş adet eseri bulunduğunu belirtmişse de bazıları sekiz-on sayfadan müteşekkil küçük risâleler olmakla beraber yetmiş altı esere imza attığı tespit edilmiştir.¹⁴

1305-1306 (1887-1888) yılları arasında on iki ay Karesi nâibliği yapan müellifin Balıkesir’de asıl görevi olan şer’î mahkeme kadılığının yanı sıra haftalık neşredilen yerel *Karesi Gazetesi*’nde köşe yazarlığı yaptığı bilinmektedir.¹⁵ Fevzi Efendi’nin gazel ve naatları da aynı gazetede yayınlanmıştır.¹⁶

2. *Tahrîrû’l-murâd*

2.1. Eser Hakkında Genel Bilgiler

Fevzi Efendi’nin 1302/1884 yılında Kayseri nâibiyken kaleme aldığı eserin tam adı *Tahrîrû’l-murâd fî def’i’t-tân ve’l-fesâd fî hakkı Muhyiddîn el-Arabî*’dir. 32 sayfadan oluşan eser, müellifin Karesi nâibliği sırasında 1306/1888 yılında Balıkesir Vilayet Matbaası’nda basılmıştır. *Karesi Gazetesi*’nde eserin basımına dâir yayınlanan ilan şöyledir:

“Muhyiddin-i Arabî -kuddise sırruhu’l-athar Hazretlerinin Firavun’un imanına kâil olduğu hakkında mevcûd olan zan ve zehâb üzerine fahru’l-mevâlî ve meydân-ı ulûm ve fezâilde sâhib-i kâ’b-i âli olan Edirne müfti-i esbakı ve merkez-i vilâyet hâkimi faziletlü el-Hâc Mehmed Fevzi Efendi Hazretleri “Hâşâ Hazret-i Şeyh-i Ekber’in Firavun’un imanına asla kâil olmadığı kendi kelimeleriyle sâbittir” diyerek *Tahrîrû’l-murâd* nâmında bir risâle-i nefise kaleme alarak mezkûr risâle matbaamız müdürü ve gazetemiz muharriri tarafından bu kere Matbaa-i Vilâyet’te tab’ ettirilerek beşer kuruş fey’i mevzuuyla meydân-ı intişâra çıkarılmış ve bundan birer tane edinmek herkes için lâzımeden bulunmuş olmağla ilân-ı keyfiyete ibtidâr kılındı”¹⁷

¹⁴ Yılmaz, *Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*, 121.

¹⁵ Yılmaz, *Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*, 65, 67.

¹⁶ Mustafa Polat, “Balıkesir Basın Tarihinin Dibacesi: Karesi Gazetesi”, *Karesi, Balıkesir’in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)*, ed. Mehmet Bayyigit - Mustafa Polat (Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022), 1/14.

¹⁷ *Karesi Gazetesi* 2/98 (22 Şubat 1888), 1.

Fevzi Efendi İbnü'l-Arabî'nin Kur'ân-ı Kerîm naslarına muhâlif olarak Firavun'un imanını tarafına mâil ve şeriat-ı Muhammediyye'ye aykırı birtakım sözleri kâil olduğu iddiasıyla ta'n edilmesinin kendisini çok üzdüğünü, onun hakkındaki şüpheleri defetmek amacıyla bu eseri yazdığını ifade etmektedir.¹⁸ *Tahrîrû'l-murâd*, dört fasıl ve bir manzum hâtimededen oluşmaktadır. Birinci fasılda Firavun'un iman meselesi, ikinci fasılda İbnü'l-Arabî'nin ve diğer velilerin bazı sözlerinin şeriatı mugâyir olup olmaması, üçüncü fasılda İbnü'l-Arabî'nin kerâmetleri ile veli ve kerâmet hakkında genel bilgiler, dördüncü fasılda ise İbnü'l-Arabî'nin hayatı kısaca ele alınmaktadır. Eserin sonunda evliyâullahı muhabbetin elzem olduğuna, evliyâullâhı ta'n ve onlara adâvetten ise uzak durulması gerektiğine dâir müellifin kaleme aldığı uzunca bir gazel bulunmaktadır.

Dönemindeki okuyucuların kolayca anlayabileceği bir üslupla Türkçe kaleme alınan eserde kaynak olarak kullanılan Arapça eserlerin Türkçe tercümelerine yer verilmiş, alıntılardaki kapalı ifâdeler açıklanmış, günün insanının diline uygun hâle getirilmiştir. Çalışmada âyer ve hadislerin yanı sıra *Rûhu'l-beyân*, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, *Nefehâtü'l Üns ve Ravzu'r-Reyâhin* isimli eserler kaynak olarak kullanılmıştır.

2.2. Eserde Öne Çıkan Meseleler

2.2.1. Firavun'un İmanı

Firavun'un denizde can vermek üzereyken iman etmesi “ye's ve be's hâlindeki iman” kapsamında değerlendirilmiş, özellikle İbnü'l-Arabî'nin Firavun'un imanına dâir yorumları çokça tartışılmış, bu meseleyi konu edinen pek çok risâle kaleme alınmıştır.¹⁹ Fevzi Efendi de *Tahrîrû'l-murâd*'i ile bu tartışmalara eklenmiştir. Müellifin risâleyi kaleme almasındaki asıl amaç, İbnü'l-Arabî'nin Firavun'un imanını makbul görmediğini kanıtlamaktır.

¹⁸ Mehmed Fevzi Efendi, *Tahrîrû'l-murâd* (Balıkesir: Balıkesir Vilayet Matbaası, 1305), 5.

¹⁹ bk. Ömer Faruk Harman, “Firavun”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/120-121; Mahmut Çınar, “Ye's ve Be's Halinde İmanın Hükümü: Firavun'un İmanı Örneği”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (2011), 121-142; Süleyman Aydın, “Kur'ân ve Sünnet Işığında Firavun'un İmanı Meselesi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/26 (2014), 121-148; Ali Namlı, “XVIII. Yüzyılda İbnü'l-Arabî'yi Tartışmak: İsmâil Hakkı Bursevî'nin Firavun'un İmanı Meselesine Yaklaşımı”, *Osmanlı'da İlm-i Tasavvuf*, ed. Ercan Alkan - Osman Sacid Arı (İstanbul: İsar Yayınları, 2018), 482-483.

onun sözlerini tevil etmeye gayret etmek de gereksiz bir çabadır.²⁵

Fevzi Efendi, bu yorumlarını tamamıyla İsmâil Hakkı Bursevî'nin (öl. 1137/1725) *Rûhu'l-beyân*'da Hûd Sûresi'nin 99. âyetinin tefsirinde yer verdiği ifâdelere dayandırmaktadır. Buna göre Bursevî, *el-Fütûhât*'ın 62. babında İbnü'l-Arabî'nin Firavun'un asla cehennemden çıkamayacak mücrimlerden olduğunu belirttiğini, *el-Fütûhât*'ın başka bir yerinde ise inancının bu şekilde olduğunu, bunun dışındakileriye bahs ve istikşâf (araştırma ve inceleme) amacıyla söylediğini ifade etmektedir.²⁶

İbnü'l-Arabî *el-Fütûhât*'ın 62. babında cehennemden asla çıkamayacak dört grup mücrim olduğunu, bunlardan birincisinin Firavun gibi rablik iddiasında bulunanlar olduğunu söyler. Ve Firavun'un Kur'ân-ı Kerim'de geçen “*يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذَا الْقَوْمَ الَّذِي اتَّخَذَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حُرْمًا مِثْلَ حُرْمِ اللَّهِ إِنَّهُمْ هُمُ الْمُكْفَرُونَ لَا يَدْرُونَ*”²⁷ ve “*أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى*”²⁸ sözlerine yer verir. ²⁹Ancak burası dışında İbnü'l-Arabî'nin konuyla ilgili *Füsûs* ve *el-Fütûhât*'ta geçen diğer yorumlarına bakıldığında Firavun'un imanının makbul olma ihtimalinin bulunabileceğine yönelik ifâdeleri olduğu görülmektedir.³⁰ Ona göre âyetlerin zâhir mânâları bu şekilde yorumlanmaya daha müsaittir. Fakat İbnü'l-Arabî Firavun'un imanının mutlak anlamda geçerli olduğunu da iddia etmez. Eserlerinde “Onun işi Allah'a kalmıştır.”, “Bu konuda her ne kadar ihtimal varsa da en iyisini Allah bilir” gibi ifâdeler kullanması bunu göstermektedir.³¹

Fevzi Efendi Bursevî'nin *Ruhu'l-beyân*'daki ifâdelerini aynen kabul ederek araştırma ve inceleme amacıyla söylenmiş bu

²⁵ Mehmed Fevzi Efendi, *Tahrîru'l-murâd*, 10.

²⁶ İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-beyân* (İstanbul, 1330), 4/183; Ayrıca bk. İsmail Hakkı Bursevî, *Tamâmü'l-feyz fi bâbi'r-ricâl*, çev. Ramazan Muslu - Ali Namlı (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2020), 161.

²⁷ El-Kasas, 28/38.

²⁸ en-Nâziât, 79/24.

²⁹ İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, thk. Osman Yahyâ (Kahire: Hey'etü'l-Misriyyetü'l-âmmetü li'l-kitâb, 1985), 4/393.

³⁰ Namlı, “XVIII. Yüzyılda İbnü'l-Arabî'yi Tartışmak: İsmâil Hakkı Bursevî'nin Firavun'un İmanı Meselesine Yaklaşımı”, 477-483.

³¹ Namlı, “XVIII. Yüzyılda İbnü'l-Arabî'yi Tartışmak: İsmâil Hakkı Bursevî'nin Firavun'un İmanı Meselesine Yaklaşımı”, 478.

sözleri İbnü'l-Arabî'nin Firavun'un imanını geçerli saydığına yönelik yorumlayıp onu tan etmeye ya da sözlerini tevil etmeye hâcet olmadığını ifâde etmektedir. Ancak Bursevî'nin İbnü'l-Arabî'ye atfettiği ve *el-Fütûhat*'ta yer aldığını iddia ettiği bu ifadelere *el-Fütûhat*'ta rastlanılmamıştır.³²

2.2.2. İbnü'l-Arabî'nin Şeriata Aykırı Görünen Sözleri

Fevzi Efendi'ye göre İbnü'l-Arabî'yi zâhiren şeriata aykırı görünen sözleri sebebiyle eleştirmek tasavvuf ilmîni lâıyıkıyla bilmemekten, söylenen sözlerin sebep ve hikmetini anlayamamaktan ileri gelmektedir. Fevzi Efendi farklı müelliflere ve eserlere atıflarla bu görüşünü destekler. Söz gelimi Bursevî'nin *Rûhu'l-Beyân*'da İbnü'l-Arabî'nin bu nevi ifâdeleri sebebiyle onun aleyhinde söz söylemekten sakınmayı ihtar ettiğini, zira ona göre evliyâullahın sözleri için birçok "mahmel-i sahîh" bulunduğunu³³ zikreder.³⁴ Yani Allah dostlarının sözlerinin birçok sahîh yorumu ve izahı olabilir, bunlar tam anlamıyla anlaşılmadan onları eleştirmeye kalkışmak doğru değildir. *Keşfü'l-Mahcûb*'da meşâyihın sözlerinde akılların fehminden âciz kalacağı pek çok müteşâbihât bulunabileceğine, *Avârifü'l-Maârif*'te ise meşâyihın ifâdelerinden her bir kelimenin zahır olduğu gibi batnı da bulunduğuna, ehlullâhın meşreblerinin farklı farklı olması sebebiyle sahv hâlinde söylenen şeriatın zâhirine uygun sözler ile sekr hâlinde zuhûr eden esrâr-ı hakikat arasında büyük ihtilâflar olabileceğine dâir malumatlar bulunduğunu kaydeder.³⁵ Faslın devâmında Kemalpaşazade'den³⁶ referansla

³² Namlı, "XVIII. Yüzyılda İbnü'l-Arabî'yi Tartışmak: İsmâil Hakkı Bursevî'nin Firavun'un İmanı Meselesine Yaklaşımı", 483.

³³ Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 4/183.

³⁴ Mehmed Fevzi Efendi, *Tahrîru'l-murâd*, 11.

³⁵ Mehmed Fevzi Efendi, *Tahrîru'l-murâd*, 11-12; bk. Abdurrahman Câmî, *Nefahâtü'l-Ûns Evliyâ Menkıbeleri*, haz. Süleyman Uludağ, Mustafa Kara, çev. Lâmiî Çelebi (İstanbul: Marifet Yayınları, 1995), 62-63.

³⁶ Kemalpaşazâde İbnü'l-Arabî hakkında kaleme aldığı fetvada onu "kâmil bir müctehid" ve "fâzıl bir mürşid" olarak tavsif etmiş, onu inkâr edenin hata etmiş olduğunu, inkârında ısrar ederse dalâlete düşmüş olacağından sultanın onu terbiye etmesi gerektiğini ifâde etmiştir. Kemalpaşazâde fetvâsında *Fusûsü'l-hikem* ve *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'de yazılanlar hakkında şöyle demektedir: "Bu eserlerde yer alan meselelerin bir kısmının sözü ve mânâsı açık, ilâhî buyruğa ve şer'î nebeviyyeye uygundur. Bir kısmı ise zâhir ehlinin anlayışına göre gizli olup keşf ve bâtin ehlinin anlayışına göre açıktır. Şeyhin merâmını anlamayana bu durumda susmak düşer. Zira Allah Teâlâ: 'İlmin olmadığı şeyin ardına düşme, çünkü kulak, göz ve kalbin her biri bu davranıştan sorumludur.' (el-İsrâ, 17/36) buyurmaktadır." Fetvânın

İbnü'l-Arabî'nin bu sözleri sekr hâlinde söylemiş olduğunu, sahv hâlinde ise Şeyh'in adeta kılı kırk yararcasına şeriat-ı mutahharaya riâyet ettiğini ifâde etmektedir.³⁷

2.2.3. Kerâmet

Fevzî Efendi, İbnü'l-Arabî'nin kerâmetlerini ele alacağını belirttiği üçüncü fasıla İbnü'l-Arabî'nin kendisinden ilim aldığı ifâde ettiği Hızır (a.s) hakkında malumat vererek başlar ve onunla ilgili bazı rivâyetlere yer verir.³⁸ Akabinde İbnü'l-Arabî ile ilgili kerâmetler bahsine geçen müellif, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye'de* geçen iki kerâmet ile Şam'da yakın zamanda yaşanan ve kendisine aktarılan hârikulâde bir olayı nakleder.³⁹ Bölümün devamında konuyla bağlantılı olarak velinin tarifi, kerâmetin ispatı, kerâmet çeşitleri ve bazı kerâmet örneklerini zikretmeyi uygun gördüğünü ifâde ederek⁴⁰ mezkûr başlıkları işler:

Allah Teâlâ'ya kurb-ı mânevî ile yakın olan kimseye “velî” denir. İki tür velâyet vardır. Biri “الله وِلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ / Allah iman edenlerin velîsidir; onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır.”⁴¹ âyetinin delâlet ettiği velâyet-i âmmedir ki tüm ehl-i iman için müşterektir. Diğeri ise “O iyileri koruyup kollar”⁴² âyetinin şehâdetiyle sülûk erbâbının vâsıl-ı ilâllâh olanlarına mahsûs olan velâyet-i hâssadır.⁴³

Kerâmetin hem Kur'ân âyetleriyle hem de hadis-i şeriflerle sahîh ve sâbit olduğuna iman etmenin lüzûmundan bahseden Fevzi Efendi, “كَلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هَذَا ۖ قَالَتْ هُوَ مِنْ رَبِّي / Zekeriyâ onun bulunduğu yere,

tam metni için bk. Abdurrezzak Tek, “İbnü'l-Arabî'yi Müdâfaa Amacıyla Kaleme Alınan Fetvâlar”, *Tasavvuf, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2)* 23 (2009), 296-297; Kemalpaşazâde'nin mezkûr fetvası hakkında ayrıntılı bir değerlendirme için bk. Hüseyin Atay, “İlmi Bir Tenkit Örneği Olarak İbn Kemal Paşa'nın, Muhyiddin b. Arabî Hakkındaki Fetvası”, *Şeyhülislâm İbn Kemâl Sempozyumu* (Ankara: TDV Yayınları, 1986), 263-275.

³⁷ Mehmed Fevzi Efendi, *Tahrîru'l-murâd*, 12.

³⁸ Mehmed Fevzi Efendi, *Tahrîru'l-murâd*, 14-16; bk. Câmî, *Nefahâtü'l-Üns Evliyâ Menkübeleri*, 90-94.

³⁹ Mehmed Fevzi Efendi, *Tahrîru'l-murâd*, 16-21; İbnü'l-Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, çev. Ekrem Demirli (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2008), 8/313-314.

⁴⁰ Mehmed Fevzi Efendi, *Tahrîru'l-murâd*, 21.

⁴¹ el-Bakara, 2/257.

⁴² el-A'râf, 7/196.

⁴³ Mehmed Fevzi Efendi, *Tahrîru'l-murâd*, 21-22.

mâbeddeki odaya her girdiğinde yanında (yeni) bir rızık bulur ve “Ey Meryem! Bu sana nereden?” diye sorar, o da “Allah tarafından” cevabını verirdi. Kuşkusuz Allah dilediğine sayısız rızık verir.”⁴⁴ âyetini ve Hazreti Peygamberin beşikte konuşan üç kişiden biri olarak andığı, râhib Cüreyc’e isnad edilen, zina sonucu dünyaya gelen bir çocuğun anlatıldığı rivâyeti evliyânın kerâmetlerinin sahih olduğuna delil olarak gösterir.⁴⁵

Molla Câmî’nin (öl. 898/1492) *Nefehâtü’l Üns* isimli eserinde zikredilen kerâmet çeşitlerini sayan⁴⁶ müellif, bunlara örnek teşkil etmesi için birkaç kerâmet örneğine yer verir. *Nefehâtü’l Üns*’ten Şeyh Ahmed en-Nâmekî (öl. 536/1141), Şeyh Câgîr ve Abdülkâdir-i Geylânî’ye (öl. ö. 561/1166) ;⁴⁷ İmam Yâfiî’nin (öl. 768/1367) *Ravzu’r-Reyâhin*’inden ise Şeyh Ebû Ali, Zünnün el-Mısrî (öl. 245/859 [?]) ve İbrâhim b. Edhem’e (öl. 161/778 [?]) âit kerâmetleri nakleder.⁴⁸

Sonuç

İbnü’l-Arabî’nin üzerinde en çok tartışılan görüşlerinden birisi, Firavun’un imanı ile ilgili ne düşündüğü, Firavun’un imanını makbul sayıp saymadığı meselesidir. *Fusûsü’l-hikem* ve *el-Fütûhâtü’l-Mekkiyye*’de muhtelif yerlerde ele alınan konu üzerine tasavvuf tarihinde farklı izahlar yapılmıştır. Fevzi Efendi de kendisine büyük saygı duyduğu ve muhabbet beslediği İbnü’l-Arabî’nin Firavun’un imanı konusundaki görüşleri sebebiyle eleştirilmesinden duyduğu rahatsızlık sebebiyle onu müdafaa maksadıyla bu eseri kaleme almıştır.

Fevzi Efendi, bu konuda *el-Fütûhât*’ın 62. bâbında geçen Firavun’un cehennemden çıkamayacak mücrimler arasında zikredildiği ifâdeleri dikkate almakta, bunun dışında *el-Fütûhât*’ta ve *Fusûsü’l-hikem*’de yer alan aksi yöndeki beyânları “mübâhase” amacıyla söylenmiş sözler olarak değerlendirmektedir. Bu konuda büyük ölçüde İsmâil Hakkı Bursevî’nin açıklamalarını takip ettiği görülmektedir. Müellifin eserinde İbnü’l-Arabî’nin Firavun’un imanının geçersiz olduğuna yönelik yorumunu naklederken aksi yöndeki yorumlarına yer vermemesi, doğru bulmadığı kısımların yayılmasına mani olmak amacına matuf olabilir.

⁴⁴ Âl-i İmrân, 3/37.

⁴⁵ Mehmed Fevzi Efendi, *Tahrîru’l-murâd*, 22-24.

⁴⁶ Câmî, *Nefahâtü’l-Üns Evliyâ Menkıbeleri*, 144.

⁴⁷ Câmî, *Nefahâtü’l-Üns Evliyâ Menkıbeleri*, 510-511, 746-747, 865.

⁴⁸ Mehmed Fevzi Efendi, *Tahrîru’l-murâd*, 24-30.

Fevzi Efendi, İbnü'l-Arabî'nin şeriatın zâhirine muhâlif görünen sözlerini değerlendirirken tasavvuf tarihinde sıklıkla kullanılan argümanları zikreder. Bu sözlerin sekr hâlinde söylendiğinin, sahv hâlinde ise İbnü'l-Arabî'nin şeriata riâyet hususunda son derece hassas davrandığının altını çizer. Müellifin fıkıhçı kimliğinin ön planda olması ve Nakşibendiyye'nin Hâliidiyye koluna olan intisâbı şeriat vurgusunu anlaşılır kılmaktadır.

Eserin İbnü'l-Arabî'nin Firavun'un imanını konusundaki görüşleri üzerine yazılacağı vaad edilmesine rağmen bu başlık eserde yaklaşık olarak beş sayfaya tekabül ederken risâlenin büyük bir kısmını kerâmet bölümü oluşturmaktadır. İbnü'l-Arabî'nin evliyâ-ı izâmdan olduğunu ispatlamak amacıyla onun bazı kerâmetlerini zikretmeyi uygun gördüğünü belirten müellif, eserde kerâmet başlığına oldukça geniş bir yer ayırarak eserin yazılış amacından uzaklaşmış ve esas ispat etmeyi hedeflediği meseleyi tam anlamıyla vuzûha kavuşturamamış görünmektedir. Zira müellif meseleyi bütün yönleriyle tartışmak yerine sadece kendisinin benimsediği yorumu dile getirip onun üzerinde durmuştur.

Kaynakça

- Atay, Hüseyin. “İlmi Bir Tenkit Örneği Olarak İbn Kemal Paşa'nın, Muhyiddin b. Arabi Hakkındaki Fetvası”. *Şeyhülislâm İbn Kemâl Sempozyumu*. 263-275. Ankara: TDV Yayınları, 1986.
- Aydın, Süleyman. “Kur'an ve Sünnet Işığında Firavun'un İmanı Meselesi”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/26 (2014), 121-148.
- Bursevi, İsmail Hakkı. *Rûhu'l-beyân*. İstanbul, 1330.
- Bursevi, İsmail Hakkı. *Tamâmü'l-feyz fî bâbi'r-ricâl*. çev. Ramazan Muslu - Ali Namlı. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Câmî, Abdurrahman. *Nefahâtü'l-Üns Evliyâ Menkıbeleri*. çev. Lâmiî Çelebi. haz. Süleyman Uludağ, Mustafa Kara. İstanbul: Marifet Yayınları, 1995.
- Çınar, Mahmut. “Ye's ve Be's Halinde İmanın Hükmü: Firavun'un İmanı Örneği”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (2011), 121-142.
- Ebû Nuaym el-İsfahânî. *Hilyetü'l-Evliyâ*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1409.

- Harman, Ömer Faruk. "Firavun". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 13/118-121. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- İbnü'l-Arabî. *el-Fütühâtü'l-Mekkiyye*. thk. Osman Yahyâ. 14 Cilt. Kahire: Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-âmmeti li'l-kitâb, 1985.
- İbnü'l-Arabî. *Fütühât-ı Mekkiyye*. çev. Ekrem Demirli. 18 Cilt. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2008.
- İnal, İbnülemin Mahmut Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 3. Baskı., 1988.
- Mehmed Fevzi Efendi. *Fihristü'l-âsâr*, 1318.
- Mehmed Fevzi Efendi. *Tahrîru'l-murâd*. Balıkesir: Balıkesir Vilayet Matbaası, 1305.
- Mehmed Fevzi Efendi. *Temessükü'l-ezyâl min sâdâti'r-ricâl*, ts.
- Namlı, Ali. "XVIII. Yüzyılda İbnü'l-Arabî'yi Tartışmak: İsmâil Hakkı Bursevî'nin Firavun'un İmanı Meselesine Yaklaşımı". *Osmanlı'da İlm-i Tasavvuf*. ed. Ercan Alkan - Osman Sacid Arı. 475-490. İstanbul: İsar Yayınları, 2018.
- Özkan, Mehmet. "Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi'nin (1826- 1900) 'İyânü'l-Mesâil fi Beyâni'l-Menâsik Adlı Eseri Üzerine Bazı Değerlendirmeler". *Balkanlar ve İslâm -Balkanlı Âlimler, Mütefekkîrler ve Eserleri-*. ed. Abdullah Taha İmamoğlu vd. 3/597-622. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020.
- Polat, Mustafa. "Balıkesir Basın Tarihinin Dibacesi: Karesi Gazetesi". *Karesi, Balıkesir'in İlk Resmî Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)*. ed. Mehmet Bayyigit - Mustafa Polat. Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022. 1/11-20.
- Tek, Abdurrezzak. "İbnü'l-Arabî'yi Müdâfaa Amacıyla Kaleme Alınan Fetvâlar". *Tasavvuf, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2)* 23 (2009), 281-301.
- Uzun, Mustafa. "Fevzi Efendi, Edirne Müftüsü". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 12/506-509. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Uzun, Mustafa. "Türkçe Mevlid Edebiyatında Dikkatlerden Kaçan Bir İsim Mehmed Fevzi Efendi ve Mevlidleri". *Süleyman Çelebi ve Mevlid Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri*. ed. Mustafa Kara - Bilal Kemikli. 297-318. Bursa: Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2007.
- Yılmaz, Ömer. *Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*. İstanbul: Hikemiyat Yayınevi, 2022.
- Karesi Gazetesi* 2/98 (22 Şubat 1888).

Ek: Tahrîrû'l-murâd'ın Metni

Tahrîrû'l-Murâd

Müellifi Edirne Müfti-i esbaki ve Karesi merkez nâibi

Faziletlü el-Hâc Mehmed Fevzi Efendi

Sâhib ve Nâşiri

Karesi Matbaa Müdürü M. Sadedddin

-Maarif Nezâret-i celîlesinin ruhsatıyla-

Balıkesir Vilâyet Matbaasında tab' olunmuştur.

Birinci Tab'ı

1305

(2. sayfa) İfâde-i Mahsûsa

Şeyh-i ekber ve kimyâ-yı ahmer yani Muhyiddîn-i Arabî kuddise sırruhu'l-athar Hazretleri, meydân-ı kerâmet ve mızâmâr-ı velâyette nasb-ı livâ-yı ulyâ buyurmuş bir zât-ı kemâlât-simât iken nass-ı Kur'ân'ı ve tasrihât-ı kütüb-i tefâsîr ve ehâdîse münâfi olarak Firavun'un îmânına kâil ve zâhib, ve bu husûsta muhâlif-i kâffe-i mezâhib olmuştur gibi gâh ü gâh bazı makâlât işitir idim. Hele şimdi Fâhru'l-mevâlî ve meydân-ı ulûm ve fezâilde sâhib-i ka'b-ı âlî yani tasnîfât ve te'lifât-ı mergûbe-i kesire ile şöhretgîr-i cihân ve nâdire-i zamân olan Edirne müfti-i esbaki ve merkez-i vilâyet hâkimi faziletlü el-Hâc Mehmed Fevzi Efendi Hazretleri'nin "Hâşâ Hazret-i Şeyh-i Ekber Firavun'un îmânına asla kâil olmadığı Şeyh-i müşârün ileyhin kendi kelâmıyla sâbittir" diyerek mahsûsen te'lif buyurmuş oldukları işbu "*Tahrîrû'l-murâd*" nâm risâle-i nefîse müellif-i müşârün ileyh tarafından berâ-yı tab' ve neşr taraf-ı âcizâneme terk olunmağla Hazret-i Şeyh'in rûhâniyet-i celîlelerinden himmet-i ma'neviyeye mazhariyet emeliyle mezkûr risâlenin meydân-ı intişâra vaz'ına mübâderet ve âcizlerini böyle bir eser-i hayrlarını neşre tavsît buyurmalarından dolayı dahi hâkim-i müşârün ileyhe sûret-i mahsûsada arz-ı teşekküre müsâberet eyledim.

Ve ene'l-fakîr

Karesi Vilâyeti Matbaa Müdürü

Çönezâde Mehmed Sadeddin

(3. sayfa)

Tahrîrû'l-Murâd

Müellifi Edirne Müfti-i esbaki ve Karesi merkez nâibi

Faziletlü el-Hâc Mehmed Fevzi Efendi

Sâhib ve Nâşiri

Karesi Matbaa Müdürü

M. Sadedddin

-Maarif Nezâret-i celilesinin ruhsatıyla-
Balıkesir “Vilâyet” Matbaasında tab’ olunmuştur.

1306

Birinci Tab’ı

Feye’ti

5 Kuruş

(4. Sayfa) *Tahrîrû’l-murâd*

Bismillâhirrahmânirrahîm

Hamd ü senâ-yı bî-hisâb evvel Cenâb-ı Rabbü’l-âlemin cellet azametühü Hazretleri’ne olsun ki kulüb-i evliyâ-i kirâmını metâli’-i envâr ve elsine-i asfiyâ-i izâmını menâbi’-i esrâr eyledi. Ve salâtü selâm-ı bi-ihsâ evvel Cenâb-ı pâk ve âli-i Muhammed Mustafa aleyhi efdali’-esniyeti ve ekmeli’t-tehâyâ Hazretleri’ne olsun ki irşâdât-ı aliyye-i nebeviyyesiyle sad hezâr sad hezâr gürûh-ı eşrârı idhâl-i dâire-i ebrâr eyledi. Ve rıdvân-ı yezdân her an ve zaman âl ve ashâb-ı kirâm zevî şânına olsun ki Cenâb-ı Hüdâ-yı zi’l-celâl her birisinin mübârek kalbini füyûzât-ı sübhâniyyesiyle mâlâmâl ve mübârek lisânını nâsirü’l-âl ve mübârek makâl-i âlü’l-âlini mürşid-i ehl-i hâl eyledi. Ba’demâ. İşbu iki cihânda tâlibü’n-necât ve’l-felâh ve râgibü’s-sulh ve’s-salâh ve’l-müsteizü birabbihî min ehli’l-hased ve’t-talâh olan Edirne müftüsü esbak el-Hâc Mehmed Fevzi. Encâhullâhü teâlâ min külli mâ yehâf bi-hurmeti men bihi azzâ. Mücerred tevfik ve hidâyet-i Rabbâniyye ile enbiyâ ve mürselin salevâtullâhi ve selâmühü alâ nebiyyinâ ve aleyhim fi külli vaktin ve hîn Efendilerimiz **(5. Sayfa)** Hazerâtının kâffesine mutî’ ve mucib ve husûsiyle Seyyid-i A’zâm ve şefî’-i efhamımız Peygamberimiz sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem Efendimiz Hazretleri’nin irşâdât-ı seniyye-i mün-ciyesiyle derecât-ı âliyâta vâsıl ve hadâik-i münevvere-i kerâmâta dâhil olan evliyâ-i kirâm-ı müsîlin kaddesallâhu teâlâ esrârahüm ecmeîn hazerâtının cümlesine münkâd ve muhib bulunduğumdan ve mea zalik ez-cümle Şeyh-i Ekber ve iksir-i ahmer denmekle meşhûr bulunan Muhyiddîn Muhammed bin Ali bin Muhammed bin el-Arabî kuddise sırruhu Hazretleri hakkında nusûs-ı Kur’âniyyeye muhâlif olarak Firavun aleyhi’l-la’nenin imanı tarafına mâil ve daha diğer günâ zâhir-i şeriat-i Muhammediyye’ye mübâyin kelâmları kâil olmuş diyerek bazılar tarafından ta’na ictisâr kılındığını gördüğümden sahihan pek müteessif oluyor idiysem de bir vechle def’inin uhdesinden gelemez idim çünkü makâle-i Hazret-i müşârun ileyhî hikmetini bilemez idim. Hele elhamdülillahi teala “من عمل بما علمه الله ما لم يعلم”⁴⁹ hadis-i şerifi muktezâsınca cenâb-ı men allemel insane mâ-lem ya’lem teâlâ ve tekaddes ammâ yekulu küllü ebkem ve esam hicret-i nebeviyyenin bin üç yüz ikinci senesi Medîne-i Kayseriye niyâbet-i şer’iyyesi hizmetinde bulunduğum hâlde ol müşkilin hâllini teshîl ve âsân ve erbâb-ı kabûl ve insâfa nisbetle ol şüphenin defî husûsunda bu abd-i âcizine muvaffakiyet inâyet ve ihsân eyledi. Febinaberin bu fakir dahi bu mebhasda nef’i umûma şâmil olsun için lisân-ı Türkî ile dört fasıl ve bir hâtîme-i manzûme üzerine bir risâle-i muhtasaracık terkîm ve “*Tahrîru’l-murâd li def’i’t-ta’n ve’l-fesâd*” nâmıyla tevsim ve nazargâh-ı ehl-i insâfa arz ve takdîm ve fusûl-ı erbaadan “fasl-ı evvel” Hazret-i şeyh-i Ekber kuddise sırruhu’l-athar Firavun’un imanı

⁴⁹ Aclunî, İsmail b.Muhammed, *Keşfü’l-Hafa*, Beyrut, 1351 – 1352, II, 265.

tarafına mâil olup olmadığı beyânında ve “fasl-ı sâni” (6. Sayfa) Hazret-i Şeyh’in bazı kelâmları şer’-i şerîfe müğâyir bulunup bulunmadığı beyânında ve “fasl-ı sâlis” Hazret-i Şeyh’in kerâmâtından bazının beyânında ve “fasl-ı râbi” Hazret-i Şeyh’in mevlidi ve târih-i velâdet ve târih-i vefâtı beyânında olup ve hâtime-i manzûmesini dahi evliyâullâh-ı kirâma muhabbet elzem ve ta’n ve adâvetlerinden mücânebet ehem olması beyânında olarak tanzim ve tetmim eyledim. *الحمد لله الذي هدانا لهذا وما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله* / *Bizi bu nimete kavuşturan Allah’a hamdolsun! Allah bize bahşetmeseydi biz kendiliğimizden elde edemezdik.*⁵⁰

Fasl-ı Evvel

Ma’lûm ola ki Firavun aleyhi mâ yestehak asla bir daha dünyaya avdet edemeyecek sûrette kendisinin helâke giriftâr olmakta bulunduğunu gördüğü zaman iman getirmesi iman-ı ye’s olup ez-her cihet merdûd olduğuna delâlet eyleyen âyât-ı Kur’âniyye’den birisi sûre-i Yûnus’daki *وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعُدْوَانًا وَخَشِيَ إِسْرَائِيلُ الْكَلْبَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلَ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِدَبْكِكَ لَنُنَكِّنَ لَكَ الْكَلْبَ لَنَكُونَ لِمَنْ خَلَقْنَا آيَةً وَأَنْ كَبِيرًا مِنَ النَّاسِ عَنِ آيَاتِنَا لَنَعْلَمُونَ* / *Derken İsrâiloğulları’nu denizin öteki yakasına geçirdik. Firavun ve ordusu da haksız yere onlara saldırmak üzere peşlerine düşmüştü. Sonunda Firavun boğulmak üzereyken şöyle dedi: “Elhak inandım ki, İsrâiloğulları’nın iman ettiğinden başka tanrı yokmuş! Ben de artık kendini O’na teslim edenlerden biriyim. Şimdi mi? Halbuki daha önce hep baş kaldırmış ve bozguncular arasında yer almıştın. İşte bugün senin cesedini kurtaracağız ki, senden sonra gelenler için bir ibret olsun! İnsanların pek çoğu gösterdiğimiz delillerin bilincinde değildiler.”*⁵¹ nazm-ı celilidir ki ma nâ-yı şerîfi biz azîmü’s-şân Benî İsrâil’i yani Yakub aleyhi’s-selâmın ferzendânını kendileri için deryâdan geçecekleri kadar yer kurutmak ve kendilerini hıfz etmekle bahr-i Kalzem’den selâmetle geçirdik ve Firavun aleyhi’l-la’ne ise askeriyle berâber azgınlık ve düşmanlık için onların yani Benî İsrâil’in arkalarına düşüp kendilerine yetişti ve onların selâmetle mürûr eyledikleri yerler bir azim cadde gibi kupkuru olduğunu görmekle ol dahi cünûd-ı anûduyla sâlimen ubûr etmek için mezkûr (7. Sayfa) yola girdiği anda derya her taraftan üzerlerine hücum ve ihâta eylediğinden kendisinin mea askere gark ve helâk olması hâleti yetişip geldiği zaman dedi ki ben şuna iman getirdim ki asla ibâdete lâıyk bir kimse yoktur ancak hemân şol bir Hazret-i Allah vardır ki kendisine Benî İsrâil iman getirdiler ve ben dahi müslimindenimdir. Ol vakit ona yani Firavun’a denildi ki *فِی’-vâki* sen şimdi iman eyledin. Ama lâkin hayâtından kat’-ı ümid eyleyip helâk olacağını yakînen bildikde şayet selâmet bulurum diyerek iman eyledin. Hâl bu ise bundan akdem sen müddet-i ömründe isyan eyledin ve müfsidinden oldun şimdi biz de bugün Benî İsrâil veyahut kıyâmete kadar dünyaya gelenler için ibret alınacak bir alâmet olasin için senin canını cesedinden ihrâc eyleyip yalnız kuru cesedini deniz kenarına çıkarırız yoksa öyle senin arzu ettiğin gibi seni cân u cesedinle berâber halâs etmeyiz. Zirâ ber-vech-i tahkik tâife-i insândan çok kimseler bizim âyât ve alâmâtımızdan gâfillerdir ki aslâ bakıp ibret almazlar demektir. Ve ber-vech-i mezkûr Firavun’un kâfir olduğu hâlde helâk olduğundan cehenneme girip bir daha necât bulmayacağına delâlet eyleyen âyet-i kerîmelerden birisi dahi sûre-i Hüd’daki *يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ* / *Firavun,*

50 el-A’râf, 7/43.

51 Yûnus 10/90-92.

*kıyamet gününde kavminin önüne düşecek ve onları ateşe götürecektir.*⁵² âyet-i kerimesi der ki ma'nâ-yı münîfi Firavun aleyhi'l-la'ne kıyâmet gününde kavmine tekaddûd eder yani kendisi kavminin önlerine düşer ve kavmi onun arkasınca yürürler ve ol vechle kavmini cehennem ateşine idhâl eder ki kendisi kavminin önlerine düştüğünden kavminden evvel bâb-ı cehennemden içeri girmesi zarûridir demektir. Ve bu zikrolunan iki âyetten başka başka "فَأَخَذَهُ اللهُ نَكَالَ الْأَجْرَةِ وَالْأُولَى" / *Allah da ona ibretlik dünya ve âhiret cezası verdi.*⁵³ "قَرِيَةً أَمِنَتْ فَنَفَعَهَا إِيْمَانَهَا إِلَّا قَوْمَ يُوسُفَ (8. Sayfa) / *Keşke (o helâk edilen beldelerden) bir belde halkı iman edip de imanı kendisine yarar sağlasaydı! Ama Yunus'un kavmi hariç*⁵⁴ gibi âyetler dahi Firavun'un kâfir olarak helâk olmasına ve asla cehennemden halâs olmamasına delâlet ederler İmdi keyfiyyet bu merkezde olduğu hâlde Hazret-i Şeyh-i Ekber'in Firavun'un imânı tarafına mâil olması bahsine gelince şöyle denilir ki fi'l-vâki' bazı zâtlar Muhyiddin -i Arabî Hazretleri Firavun'un imanla mutahharu'n-nefs olarak vefât etti diyerek hükmetti demişler ve ol cihetten bazılar te'villere kalkışmış ve bazılar dahi Şeyh-i müşârun ileyh hakkında bi'l-ictisâr ta'n ve teşnî' vâdisinde türlü yollara sapışmış iseler de meğer bunların cümlesi bu âna kadar beyhüde yorulmuşlar imiş çünkü bir kimse bir kelâmı söylediği zaman eğer ol kelâm fem-i mütekellimden iyice işitilemez veyahut mütekellim mûmâ ileyh'in gumuza-i elfâzı sebebiyle kelâmından murâdı fehmolunamaz ise yine kendisine yani mütekellime bi'l-müracaa kelâmı veya kelâmından murâd ve merâmı ne olduğu istizâh olunur ki buna kânûn-ı münâzarada tahrîrül-murâd ta'bir ederler. Hazret-i Muhyiddin ise kendisinin itikâdı Firavun aleyhi'l-la'nenin kâfir olduğu hâlde helâk ve mağrûk ve bahr-i hüsrân-ı ebedide mahnûk yani cehennemden gayr-i ma'tûk olduğuna kâilîn olan müfessirîn ve muhaddisîn ve cumhûr-ı ulemâ-yı dinin itikadları gibi bulunduğunu ve eğerki kendisinden zâhirde buna muhâlif bir kelâm zuhûr eylediyse onun müeddâsı kendisinin mu'tekidi olmayıp ancak ol kelâmı sâil için mezheb olmaz fehvâsınca mücerred ma'raz-i mübâhesede irâd edilmiş idüğünü *Fütûhât-ı Mekkiyye*'sinde ayânen beyân ve tenbih buyurmuştur ve hattâ tenbih-i mezkûru sâhib-i *Rûhu'l-beyân* İsmâil Hakkı kuddisi sırûhu'n-nakî Hazretleri sûre-i Hûd'daki الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ / *Verilen "ödül" ne kötü!*⁵⁵ âyet-i kerimesinin tefsîrinde "و في الفتوحات في الباب الثاني و الستين المجرمون أربع طوائف كلها في النار لا يخرجون منها و هم المتكبرون على الله تعالى كفرعون و أمثاله ممن ادعى الربوبية لنفسه ونفاها عن الله تعالى فقال يا أيها الملأ ما علمت لكم من إله غيري و قال أنا ربكم الأعلى يريد أنه ليس في السماء إله غيري وكذلك نمرود وغيره و قال في الفتوحات في موضع آخر هو معتقدي لکم من إله غيري و قال أنا ربكم الأعلى يريد أنه ليس في السماء إله غيري وكذلك نمرود وغيره و قال في الفتوحات في موضع آخر هو معتقدي" ⁵⁶ diyerek zikreylemiştir ki manası mücrimler yani rûz-i restehizde "وَأَمْتَأَزُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ" / *Ve "Ey günahkârlar! Siz bugün şöyle ayrılın!" (denir).*⁵⁷ hitâb ve itâbiyla muhâtab ve muâteb olan ashâb-ı cürüm ve cinâyet dört tâifedirler ve onların kâffesi cehennemdedir ve asla cehennemden çıkmazlar ki onlar tanrılığı Allah Teâlâ Hazretleri'nden nefy ve kendi nefsleri için sübûtunu iddiâ eyleyip hâsılı Allah Teâlâ Hazretleri tanrı değildir hemân ancak tanrı benimdir demek hasâretine cesâret eyleyen kâfirlerden ve onlarda ma'hûd Firavun ve onun emsâli bazı mel'ûnlardır. Ez-

52 Hûd, 11/98.

53 en-Nâziât, 79/25.

54 Yunus, 10/98.

55 Hûd, 11/99.

56 Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 4/183.

57 Yâsin, 36/59.

cümle Firavun tanrılık iddia-yı bâtılnda ol kadar azgın oldu ki hatta Kur'an-ı Kerim'de beyân buyurulduğu vechle “*Ey seçkinler! Sizin için benden başka tanrı tanımıyorum.*”⁵⁸ dediği misillü “*أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى*”⁵⁹ *Ben sizin en yüce rabbinizim!*”⁵⁹ dahi dedi yani ey cemaat ben sizin için benden başka bir ilah ve ma'bûd olduğunu bilmiyorum ve ben sizin en ziyâde âlâ tanrınızım dedi ki bununla gökte benden başka ilah yoktur demeyi murâd eder ve Nemrûd ve gayrısı dahi böyledir. Bunun üzerine keenne Hazret-i Şeyh'e denildi ki ey Hazret-i Muhyiddîn sizden Firavun imanla gitti diyerek nakl ve rivâyet olunuyor mea kezâlik şimdi Firavun kâfirdir ve asla cehennemden necât-yâb olmaz buyurmaklığınız rivâyet-i mezkûreye mütenâkız olmaz mı diyerek bir suâl takdir olunduğundan suâl-i mukaddere cevâb vâdisinde hâşâ ben öyle Firavun'un imanla gittiğine itikâd ederek kelâm söylemedim. **(10. Sayfa)** Zira benim yakîn ve itikâdım Firavun'un kâfir olduğu hâlde helâk olduğu üzerinedir lâkin zâhiren bunun hilâfına söylediğim bazı kelâm mea'l-itikâd olmayıp mücerred mesâile ve mebahise ve istikşâf içindir onun üzerine hüküm binâ olunmaz zira sâil ve bâhis her türlü kelâmlar söyler ki sâil için mezheb yoktur kazıyyesi durubiemsâldendir dedi demektir. Şimdi bu takdirce ânifen beyân olunduğu vechle Şeyh-i Ekber kuddise sırruhu'l-athar Hazretleri madem ki *Fütühât-ı Mekkiyye*'sinde bu vechle tavih-i kelâm yani benim itikâdım cumhûr-ı müfessirîn ve muhaddisîn ve ulemâ-yı dîn-i mübinin itikâdı gibidir ki onlar Firavun'un kâfir olarak helâk olduğuna itikâd eylemişlerdir ve işte ben dahi ol vechle mu'tekid oldum diyerek tasrih-i merâm ve eğerçi kendisinden buna muhâlif makâle sudûr eylemiş ise o da mücerred mübahase makâmında isdâr kıldığını ifade yolunda icrâ-yı aklâm buyurup durur iken istimâ' eyleyenler iki kısma inkisâm ve bir kısmı Hazret-i Şeyh'in ta'n ve teşniine kıyam ve kısm-ı diğeri dahi birtakım te'vilâta ikdâm ve iltizâm eylemelerine asla hâcet kalmaz. Vallahu yekulu'l-hak ve hüve yehdi's-sebil.

Fasl-ı Sâni

Ma'lûm ola ki Hazret-i Şeyh-i Ekber inşâallahu teâla fasl-ı sâliste beyân olunacağı vechle ashâb-ı küşûf ve kerâmât-ı aliyye ve mazhar-ı füyûzât-ı subhâniyyeden bir veliyyullâh-i ekber olduğunda asla şek ve şüphe olmamak elzemdir. Zira Cenâb-ı Hüdâ celle ve alâ enbiyâ-yı izâm aleyhi's-selâmın gayrılarının yedinde mucize ve evliyâ-i kirâm hazerâtının gayrılarının yedinde kerâmet halkeylemez ve enbiyâ-i izâm aleyhimû's-selâm ma'sûm oldukları gibi evliyâ-i kirâm dahi **(11. Sayfa)** mugâyir-i şer'-i şerif olan töhmetlerden mahfûz oldukları *Nefehâtü'l-Ûns* ve sâire gibi kütüb-i mukaddese-i nefiselerde musarrahtır. Bu takdirce Hazret-i Şeyh'in bazı kelimâtı zâhiren şer'-i şerife mugâyir düşmüş diyerek ta'n ve teşniini iş edinmek mutlaka ilm-i tasavvuf lâyıkıyla bilinmemek ve sebeb veya hakikati ne idüğü fehmolunmamaktan ileri geldiği bi-iştibâhtır. Binâenaleyh İsmail Hakkı kuddise sırruhu'n-nakî Hazretleri sûre-i Hüd'un tefsirinde “*فتدبر وأمسك لسانك عن*”⁶⁰ *الشيخ فإن لكلمات الكبار محامل كثيرة* buyurmuştur ki manası hemân öyle zâhiren yürüyüp gidiverme ancak tedebbür ve tefekkür ile ve lisânını Hazret-i Şeyh-i Ekber'in aleyhine söz söylemekten geri tut zîrâ kibâr-ı evliyaullâhın sözleri için pek çok mahmel-i sahihler vardır demektir. Ve kezâlik zeynül-ibâd ve seyhül-evtâd Ebu'l-fazl Muhammed bin Hasan es-Serahsî kaddesallâhu

⁵⁸ el-Kasas, 28/38.

⁵⁹ en-Nâziât, 79/24.

⁶⁰ Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 4/183.

teâlâ rûhahû kitâb-ı *Keşfü'l-Mahcûb*'da şöyle buyurur ki küberâ-i dîn ve ulemâ-yı ehl-i yakînin yani ekâbir-i meşâyih-ı tarikatın kelimâtında müteşâbihât çok olur ve akıllar onun fehminden âciz kalır diye buyurmuştur. Ve kezâlik tercüme-i *Avârifü'l-maârif*'de ehâdis-i şerife-i nebeviyyeden ve kezâlik kelimât-ı meşâyihdan her kelimenin zahır olduğu gibi batnı da vardır ve husûsen ehlullâh-ı kirâmın meşrepleri muhtelif olur ve'l-hâsıl bi-hasebi'z-zâhir kelimât-ı meşâyih arasında öyle ihtilâfât-ı azîme görünür ki ukûl tatbîk ve tevfiğinde ve tahkîk ve telkininde mütehayyir kalır. Hatta vakt olur ki biri birini tekfîr eder iken dönüp biri birini ta'zîm ve tevkîr eyley ve gah olur ki birbirine muvâfakat gösterir iken ehadühümâ âhara muhâlif söyler zira onların kimi kelimât sahv ve ifâkatta meşkûrdur ve kimi nûkât sekr ve hayrette ma'zûrdur ki **(12. Sayfa)** evvelkisi zevâhir-i şeriata riâyet eyley ve ikincisi esrâr-ı hakikat söyler diyerek mezkûr ve mastûrdur. İşte Müftiyyü's-sakaleyn Kemalpaşazâde ahsenallâhu ileyhi bi'l-hüsnâ ve'z-ziyâde Hazretleri'nin risâle-i mahsûsasında “*إن بعض أولياء الله تعالى قد يتكلم بما يخالف الشرع عند*”

السكر فإذا صدر عن السكران ما يوجب الكفر لا يكفر والكلمات التي أسندت إلى الشيخ فلم يقبلها أهل الشرع وقعت في حالة السكر لا في حالة الصحوه” buyurmuş olduğu bu cihettendir ki manası ber-vech-i tahkîk evliyâullâh-ı kirâm bazen sekr hâlinde şer'a muhâlif kelâm söyler idi sekrân olan kimesneden mücib-i küfr olur bir şey sâdir olur ise küfrü ile hükmolunmaz işte şö kelimeler ki Hazret-i Şeyh-i Ekber'e isnâd olunup onu ehl-i şeriat kabul etmediler onların cümlesi Hazret-i Şeyh'in hâlet-i sekrinde vâki' olup hâlet-i sahvinde vâki' olmamıştır. Zira Hazret-i Şeyh hâlet-i sahvinde bir kılı kırk yarararak şeriat-i mutahharaya riâyet ve i'tinâ ve dikkat buyurur idi demektir. Ve eğer bu sekr ne demektir çünkü sekr sarhoşluk demektir ve sarhoşluk ise hamr ve arak gibi müsekkirâtı içmek hasâratına cesâretle olur hiç evliyâullâh-ı kirâm hazerâtı şûrb-i müsekkirât kabahatini irtikâb ederler mi denilir ise cevâbında denilir ki hâşâ bu ıstılâh-ı mutasavvife-i kirâmında sekr ta'bir olunan öyle şûrb-i müsekkirât ile sarhoş olmak manasına değildir ancak ıstılâh-ı mutasavvifede sekrden murâd bir şeyh-i kâmil ve vâsılın üzerine aşk-ı cemâl-i bî-misâl Hazret-i ma'sûk-ı bî-zevâl galebe etmekle kâffe-i mâsivâyı ve hatta kendi vücûdunu görmek ve bilmekten geçip deryâ-yı bî-hodîde müstağrak olmaktan ibârettir ki zâhirde misâli bir adamın **(13. Sayfa)** uyanıklık hâlinde geçip de uyku hâline dalması gibidir görmez misin ki uykuda olan kimse rüyâsında benim karım boş olsun demiş olsa şeriat onun zevcesi mutallaka oldu diyerek hükmeylemez ve hatta İbn Fârız Hazretleri'nin *Kasîde-i Tâiyye*'sinde “sekreti” yani benim sarhoşluğum ta'bir buyurması bu kabildendir ve bu mânâ Hazret-i Mevlânâ min külli'l-vücûhi evlânâ “*سرمتت جام عشقم بي باده و پياله*” yani ben şarapsız ve kadehsiz aşk câminın sarhoşuyum buyurmasından açık açık fehîm olunur ve eğer bu hâlet-i sekrde bulunan zât ve berekât ile hâlet-i sahvde bulunan zât-ı kerâmet-simâtın zâhirde farkı nedir diyerek suâl olunur ise cevâbında denilir ki hâlet-i sekrde bulunan zât yanar ateşler içine bıraksalar asla bir kılı bile yanmaz ve derya ve nehr-i muhîr ve azîmler içine atsalar asla bir kılı bile ıslanmaz ve üzerine hezerân top ve tüfenkler endah etseler asla bir zarar vermez ve hezerân kılınç ve bıçak ursalar asla kesmez ve nice zehr-i kâtiller içirseler asla tesir eylemez velâkin tesîr-i sahvde bulunan zât öyle değildir diyerek kütüb-i mu'tebere-i tasavvufta beyân buyurulmuştur. Şimdi netice-i kelâm Hazret-i Şeyh-i Ekber kaddesallâhu sırrahu'l-athar öyle bile bile şeriat-i mutahharaya muhâlif bir söz söylememiştir ve bir iş işlememiştir ve eğer hâlet-i sahvde zâhiri nâ-makbûl bir kelâm demiş olsa bile mutlaka mebniyyün ala'l-hikmet ve müevveldir ve eğer hâlet-i sekr ve istiğrakta bulunduğu hâlde lisân- ı zâhirisinden bir nâ-

makbûl kelâm sudûr etmiş ise hükm-i şeriatıta hiçbir zât onunla muâheze ve muâtebe olunmaz ki Hazret-i Kur'ân-ı Kerim'de bir kimse veya bir kavmin itâbı "وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ / *Bile bile*"⁶¹ ile mukayyedir. Yani Cenâb-ı Allah celle şânühü bir kimse (**14. Sayfa**) veya bir kavme fena söz veya fena amelleri üzerine tevbih ve itâb buyurdukda siz filan cinâyet ve kabahati bilir olduğunuz hâlde irtikâb eylediniz diyerek takrî' buyurur lâkin bu hâller bizim gibi ahvâl ve esrârdan bi-haber olan gâfillere nisbetle a'mâlara elvândan bahsetmekten daha ziyâde muğlak bir bahisdir. Allâhümme sebbitnâ ale'l-ameli bi's-şeriatil-Muhammediyyeti ve serribnâ fi't-tarikati'l-Ahmediyyeti ve zeyyinnâ bi-zîneti'n-nebeviyyeti bi-hurmeti'l-hakikati'l-Mustafaviyyeti. Âmin.

Fasl-ı Sâlis

Ma'lûm ola ki Hazret-i Şeyh-i Ekber kuddise sırruhu'l-athar Efendimizin tarikat-i aliyye hırka-i mübârekesini lâbis olmasının nisbeti yalnız bir vâsıtâ ile iki zât-ı şerîfedir. Birisi Şeyh Abdülkâdir el-Geylânî kuddise sırruhu'l-aziz Hazretleri'ne ve birisi dahi Hazeti Hızır aleyhi's-selâmadır. Lâkin bilâ-vâsıtâ Hazret-i Hızır aleyhi's-selâm ile "musâhabet" ve kendilerinden âmuhten-i ilm ü edeb eyledim ve bana mütâbaat-i şeriat ve teslim-i makâlât-ı şerife-i meşâyih-ı izâm tarıkında dâim ol diyerek nasihat ve vasiyyet buyurdu ve hatta kendilerinden yani Hızır aleyhi's-selâmdan üç türlü hârik-i âde müşâhede eyledim ki birisi ubûr-i deryâ yani bahr-ı ummandan ayağı ıslanmaksızın geçip gitmek ve birisi tayy-ı emkine-i kusvâ yani bir anda mağribden maşrıka ve tekrar maşrıktan mağribe gidip gelmek ve birisi dahi salât ala'l-hevâ yani hava üzerinde namaz kılmak velhâsil bunları (**15. Sayfa**) Hazret-i Hızır aleyhi's-selâmdan ayânen gördüm diye buyurdu. Ve kezâlik kitab-ı *Nefehât*'ta beyân olunduğuna göre Hızır aleyhi's-selâm evlâd-ı Fârisdendir.⁶² Ve mevlidi Şiraz'a iki fersah karib bir beldedir ve bi'l-fiil ol belde harab olmuştur. Ve Hazret-i İlyas aleyhi's-selâm Hazret-i Hızır aleyhi's-selâmın dedesinin ammisidir ve asıl Hazret-i Hızır'ın ism-i şerifi Bekya bin Melkân'dır. Ve lakab-ı münifleri Hızır'dır. Ve bu lakab ile telkib buyurulmasının sebebi budur ki en ibtidâ bir kuru ot harmanının üzerine oturduğu anda mezkûr otlar yemyeşil taze oldular ve ondan sonra her nerede namaz kılsa veyahut her nereye gitse ol mahallin etrafı yemyeşil taze çimen olur oldu. Ve binâenaleyh Ebû Hureyre radiyallâhu anh Hazretleri'nin Hazret-i Peygamber sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellemden rivâyet eylediği bir hadis-i şerifte "إِنَّمَا يَصِلُ بِحَوْلِ مَا حَوْلَهُ" buyurulmuştur. Mânâsı Hazret-i Hızır aleyhi's-selâm her nerede namaz kılar ise ol mahallin etrafı yeşillenir demektir ve bir rivâyette "إِنَّمَا يَذْهَبُ" vâki' olmuştur her nereye gider ise etrafı yeşillenir demektir. Ve bu Hızır lafzında biri "hâ"nın fethi ve "dad"ın kesri ile Hazır ve birisi "hâ"nın kesri ve "dâd"ın sükûnuyla Hızır ve birisi "hâ"nın fethi ve "dâd"ın sükûnuyla Hazır'dır ki üç lügat vardır ve bu Hızır aleyhi's-selâm kable nüzûlîl-vahy ve ba'dehû Peygamberimiz sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz Hazretleriyle hayli musâhabet eyleyip hatta fem-i Rasûlullah'dan

⁶¹ el-Bakara, 2/22,42,188; Âl-i İmrân, 3/71; el-Enfal 8/27.

⁶² *Tefsîr-i Ebi'l-Leys*'de ve *Meâlimü't-Tenzîl*'de sûre-i Kehf'in tefsirinde şöyle mezkûrdur ki Hazret-i Hızır aleyhisselâm melikzâde idi tâ ki pederi kendisini makâmında halife olarak iclâs murâd eylediyse de kabûl eylemeyip firâr eyledi ta varıp cezâyir-i bahra vâsil oldu ve bazılar dediler ki nesl-i Benî İsrâıldendir ve künyesi Ebu'l-Abbas'dır ve asl-ı ism-i şerifi Bekya bin Melkân ibn Fâliğ bin Âbirin Erfehşed bin Sâm bin Nûh aleyhisselâmdır.

öyle olsa idi ben bu kadar çok ateşleri senin üzerine **(18. Sayfa)** mangaldan ifrâğ eylediğimde sen ve esvâbın derhâl yanmak lâzım gelir idi meahaza ne esvâb ve ne bedeninden bir cüz-i cüz'î yanmadı şimdi ma'lûm oldu ki mutlak her şeyde tesiri halk eyleyip müessir-i hakikî olan Hazret-i Allah zül'celâldir ki senin üzerine ateşi boşalttığımda seni ihrâk eylemek tesirini Hazret-i Allah ateşte halk eylemediğinden ateş seni yakmadı ve ba'dehû senin elini ateşe çektiğimde daha elin ateş içine girmeksizin ateşte yakmak tesirini halk eylediğinden der-akab elin yandı ve nâr-ı Nemrud'un sırrı dahi aynı böyledir deyince mezkûr felsefi i'tikad-ı bâtılından dönüp tasdik ü iman eyledi. *Fütûhât*'ta şöyle mastûrdur ki Hazret-i Şeyh-i Ekber altı yüz üç tarihinde bir gün Şeyh Ebu'l-Abbas Harîrî ile Mısır'da mülâkât eylediklerinde Şeyh Harîrî Hazret-i Şeyh-i Ekber'e dedi ki ey Şeyh-i Ekber biz bir gün Şeyh Abdullah Kurbânî ile pazara vardık ise Şeyh Abdullah sağır mahdûmu için pazardan bir kasriye yani içine sağır çocuğu tebevül etmek için şişeden bir zarf iştirâ eyledi ve ondan sonra sulehâdan bir cemaatle birleşerek bir mahalle oturup bir miktar taâm ekl etmek murâd eyledik ve bir miktar şeker sırası alıp onunla ekmek katığı yapmağa karar verdik ise de sırayı koymağa bir zarf bulamadığımızdan dedik ki mezkûr kasriyenin içine daha bir pislik girmediklerinden paktır sırayı onun derûnuna koyup ekl edelim ve fi'l-vâkî öyle edip ve ba'de'l-ekl kalkıp Şeyh Abdullah ile birlikte gider iken ben ve müşârun ileyh Şeyh Abdullah ikimiz de işittik ki mezkûr şişeden bir sadâ çıktı ve dedi ki ben mâdem ki böyle ehlullâh-ı kirâmın ekl buyurdukları taâm-ı mübârekin zarfı oldum artık bundan sonra ben öyle bevl ve kazurat gibi nâ-pak şeylerin kabı olmağı kabûl **(19. Sayfa)** edemem ve hemân Şeyh Abdullah'ın yedinden sıçrayıp ve yere düşüp pâre pâre oldu ve bundan bizlere bir hâlet-i acib istilâ ve hatta benden başka Şeyh Abdullah dahi pek çok bükâ eyledi ol vakit Hazret-i Şeyh-i Ekber kuddise sırruhû Harîrî Hazretleri'ne buyurdu ki siz mezkûr şişenin kelâmının hakikatinden yani sizlere olan pend ü nasihatten gâfil olmuşsunuz zira mezkûr şişenin murâdı zâhirâ sizin fehmedediğiniz gibi değildir çünkü nice zarflar sizden daha büyük zâtların taamlarına mahal olup mürûr-i ezmine ile dönüp nice murdar şeylerin zarfı olmuştur ancak mezkûr şişe-i mütekellimenin murâdı şöyle demektir ki bir kimsenin şişe-i kalbi nûr-i mârifetullâha zarf olduktan sonra lâyık değildir ki ol kalb mâsivallâha mahal ola ve şikeste olması da âşık-ı cemâllullah olan kalb ve kâlib-i Hazret-i ma'sûk-i hakikinin önünde böyle kırılıp kurban olmalıdır demeye işârettir ol vakit Şeyh Ebu'l-Abbas Harîrî Hazretleri dahi Şeyh-i Ekber'e neam yâ seyyidî sahihan biz bu işâretten gâfil bulunmuşuz ve hak ve hakikat sizin buyurduğunuz gibidir dedi. Şuyûh-ı kibâr ve urefâ-yı büzûrg-vârdan bir zât-ı âlî mikdâr-ı müddet-i ömründe Hazret-i Şeyh-i Ekber'in kitaplarını okur ve okutur ve mânâlarını ashâbına tefhîm eder idi ba'dehû ol zât vefâtı takarrüb eyledikde ashâbını Şeyh-i müşârun ileyhin kitaplarına mütâlaadan men' eyledi ve sebebi kendisinden suâl olundukda çünkü siz Hazret-i Şeyh'in murâdını kitaptan fehmedemezsiniz binâenaleyh havf ederim ki kendinizi mühlikeye ilkâ edersiniz diyerek cevap i'tâ eyledi. İşbu fasl-ı sâlisten buraya gelinceye kadar Hazret-i Şeyh-i Ekber kuddise sırruhûnun kerâmât-ı aliyyesinden bir nebzecek olarak zikrelediğim şeylerin kâffesi kütüb-i mu'tebereden **(20. Sayfa)** menküldür şimdi bir de el-uhdetü ala'r-râvî diyerek kendi mesmûât-ı âcizânemden bir şey nakletmek murâd ederim şöyle ki bu fakir mahrûse-i Edirne'de bulunduğum zamanlarda bir gece medrese-i âcizânemde bir cemiyet vukû' buldu ve cemiyet-i mezkûrede bi'l-münâsebe Muhyiddîn-i Arabî Hazretleri'nin zikr-i cemilleri açıldı ve bir zât dedi ki bir vakit Şam-ı şerife me'mûrinden ve gayet sâlihinden bir kimse gidip ekserî Hazret-i

Muhyiddin'in kabr-i şeriflerini ziyâret eder imiş ve bir gece âlem-i rû'yâsında kendisine Hazret-i Muhyiddin zuhûr edip ey fûlan sen gâyet etkiyâ ve sulehâdan bulunmaklığınla berâber her-bâr bana kalbinden muhabbet ve benim kabrimi ziyâret ve sıdkla Rabbimize ibâdet ve tâat etmekte olduğundan min-ciheti'l-kabûl sana bir şey beyân etmek isterim şöyle ki eğer sen terfi'-i câh ve rûtbeye tâlib isen senin hakkında devlet-i aliyyenin sadâret-i uzmâsı mesnedine vâsıl olmaklığın için rûhânî şefaât ve duâ ve himmet edeyim ve yok eğer dağdağa-i menfûre-i dÛnya ve onunla bununla beyhûde kavgadan nefret ve dâr-ı âhirete hicret ve saâdet-i ebediyyeye vuslat murâd eder isen seni bâ-suhûlet ve selâmet ve bâ-ravh u rahat kendi yanıma celbedeyim bak artık sana üç gün mühlet bunlardan herhangiisini ihtiyâr eyler isen dördüncü gece bana haber ver ki ben dahi icâbına bakayım buyurmuş ve her gece de bu vechle zuhûr ederki kelâm-ı mezkûru tekrâr ve ol zât dahi vukû'-i hâli nehâran bazı ehıbbâ ve edikâsına beyân ve iş'âr eder imiş ancak şu üç gün zarfında ol zâtın hâli bî-karar ve vechinde nûr ve kalbinde sÛrÛr peydâ ve âşikâr olmuş ve dördüncü gece ehıbbâsına artık bu gece ben ne hâl kesbedeceğim ma'lûm değildir lâkin ercah olan ben terk-i dÛnya ve neyl-i saâdet-i ukbâyı ihtiyâr edeceğim gibi **(21. Sayfa)** görünüyor siz hemân lütuf ve inâyet buyurup ale's-sabah benim hâlime muttali' olunuz demesi üzerine onlar dahi ol gece asla uyumayarak reside-i vakt-i sabah olup hemân sabah namazı vakti ol zât-ı şerifin hâline kesb-i ittulâ' kasdiyla hânesine yakın geldikleri anda daha sokak kapısından dışarıda asla misli kokulmadık bir râyiha-i tayyibe duyarlar tâ ki avluya ve ondan odanın içerisine girerler bakarlar ki ol zât-ı melek-simât pister-i münevverinde kemâl-i beşâset ve cemâl-i nûrâniyet içinde ve mübârek yüzü ayın on dördü gibi lemeân eder ve odanın her tarafından güzel güzel kokular zuhûr eyler olduğu hâlde irtihâl-i hadika-i ulyâ-yı cennet buyurmuş binâenaleyh derhâl kendisini kemâl-i ta'zîm ve tekrîm ile gasl ve tekfîn ve cemâat-i kübrâ ile götürüp Hazret-i Şeyh-i Muhyiddin-i Arabî'nin kurb-i şerifine defn u terhîn eylediler rahimehullâhü teâlâ rahmeten vâsiaten. Her ne kadar işbu risâle-i muhtasardan garaz Şeyh Muhyiddin-i Arabî Hazretleri Firavun'un imânına kâil olup tefâsir-i Kur'an-ı mübîn ve kütüb-i ulemâ-i dîne muhâlefet eylemiş diyerek Şeyh-i müşârûn ileyhın üzerine birtakım ta'n ve teşnî'a ictisâr eyleyenleri ikâz eylemekten ibâret ise de işbu fasılda Şeyh-i müşârûn ileyhın evliyâ-i izâmdan bulunduğunu isbât için kerâmâtından bazıları nakl olunmak münâsebetiyle âhâr fasılda alâ vechi'l-icmâl dört şeyin zikrini münâsib gördüm ki evvelkisi velinin ta'rifi ve ikincisi kerâmetin isbâtı ve üçüncüsü kerâmâtın envâi ve dördüncüsü kerâmetin envâ'-ı mezkûresinden bazısının beyân-ı vukûudur. Evvelen ma'lûm ola ki velî vâvın fethi ve lâmin kesri ve yâvın teşdidiyle vâvın fethi ve lâmin sÛkûnuyla veliden me'hûzdu ki ma'nâsı yakınlık demektir. Bu takdirce evliyâullahdan her bir velî kurb-ı **(22. Sayfa)** ma'nevî ile Hak Teâlâ Hazretleri'ne yakın olduğundan kendisine velî denilmiştir ve vâvın kesriyle velâyetullah zÛl-celâl Hazretleri'ne yakınlık demektir ve bu velâyet dahi iki kısımdır ki birisine velâyet-i âmme ve birisine velâyet-i hâssa ta'bir olunur lâkin velâyet-i âmme "اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ / Allah iman edenlerin velîsidir; onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır."⁶⁵ âyet-i kerîmesinin delâletiyle cemî'-i ehl-i imân beynlerinde müşterek olup ancak velâyet-i hâssa "وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ / O iyileri koruyup kollar"⁶⁶ âyet-i kerîmesinin şehâdetiyle erbâb-ı sÛlûkun vâsıl-ı ilallah olanlarına

⁶⁵ el-Bakara, 2/257.

⁶⁶ el-A'râf, 7/196.

و كرامات “ mahsûsdur. Sâniyen ma'lûm ola ki ilm-i kelâmdan celâl kitabında “*الأملاء حق*” buyurulmasına binâen evliyânın kerâmetleri sahîh ve sâbit olduğuna i'tikâd edilmek lâzımdır zira evliyâullah için kerâmet olduğu hem âyât-ı Kur'âniyye ve hem ehâdis-i nebeviyye ile isbât olunmuştur. Ez-cümle Kur'an-ı Kerim'den evliyâ için kerâmet olduğuna delâlet eyleyen “*كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ* / *Zekeriyyâ* onun bulunduğu yere, mâbeddeki odaya her girdiğinde yanında (yeni) bir rızık bulur ve “*Ey Meryem! Bu sana nereden?*” diye sorar, o da “*Allah tarafından*” cevabını verir. Kuşkusuz Allah dilediğine sayısız rızık verir.”⁶⁷ âyet-i kerimesidir ki mânâ-yı şerifi her ne zaman Hazret-i Zekeriya aleyhi's-selâm ibâdethânedeki Hazret-i Meryem radiyallâhu teâlâ anhânın yanına girer idiyse Hazret-i Meryem'in indinde eğer kış günü ise yaz meyvesi ve eğer yaz günü ise kış meyvesi bulur ve görür idi ve ol zaman Hazret-i Meryem'e buyurur idi ki Yâ Meryem bu meyveler sana nereden gelir ve Hazret-i Meryem dahi cevâbında ol rızık yani mezkûr meyveler bana Allah zül'celâlin hadîka-i kudret-i kemâlinde gelir zira ber-vech-i tahkîk Hazret-i Allah murâd eyledi ki kimseyi hesapsız rızık ile merzûk eyler der idi demektir. Ve ez-cümle ehâdis-i nebeviyyeden evliyâ için kerâmet **(23. Sayfa)** olduğuna delâlet eyleyen İmam Yâfiî Hazretleri'nin *Ravzû'r-reyâhîn* nâm kitabında “*هو حديث جريح* و هو حديث الذي كلمه الطفل في المهدي” diyerek icmâlen işâret eylediği hadis-i şerifdir ki tafsilî şöyledir. Hazret-i Ebî Hüreyre radiyallâhü teâlâ anı rivâyet eyleyip der ki Peygamberimiz sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem buyurdular ki benî İsrâil'den Cüreyc nâmında gayetle ashâb-ı mücâhededen bir âbid ve zâhid zât olup leyl ü nehâr ibâdât ve tâât ile meşgûl idi ve kendisinin bir mestûre vâlidesi olup oğlunu yani Cüreyc'i görmek için bir gün oğlunun ibâdethânesi kapısına geldi ise de oğlunu namazda bulduğundan ve kapıyı açmadığından dönüp gitti ve bu vechle birkaç defa gelip gittiye de oğlunu görmek müyesser olmadı ol zaman mezbûre vâlidesi oğlu Cüreyc'e darılıp Yâ Rab bu benim oğlumu rûsvây eyle ve benim için kendisini muâheze eyle diyerek inkisâr etti der-akab bir fâhişe hâturn Cüreyc'in üzerine tasallut edip her ne kadar kendisini yoldan çıkarmağa çalıştı ise de bir vechle kâdire olamadığından nihâyetü'l-emr bir çoban ile zinâ edip hâmil kaldı. Ve daha sonra vaz'-ı haml ettiği anda bu çocuk Cüreyc'indir demesi üzerine birtkım insanlar Cüreyc'in ibâdethânesinin kapısına varıp ve zor ile içeriye girip ve Cüreyc'i tutup hükûmete götürüp şikâyet ettiler onun üzerine Cüreyc ol fâhişenin getirdiği veled-i zinâyâ ey çocuk senin baban kimdir diye suâl eylediğinde bi-iznillahi teâlâ daha dünyaya geleli bir saat olmuş olan taze çocuk lisâna gelip hâşâ yâ Cüreyc benim anam sana iftirâ ediyor zira benim babam bir çobandır dedi⁶⁸ **(24. Sayfa)** bu takdirce Hazret-i Meryem radiyallâhu anhâ nebî olmadığı gibi bu Cüreyc dahi nebî olmayıp velî olduğundan her birinden sâdır olan hârik-i âdeler ayn-ı kerâmettir. Ve sâlisen ma'lûm ola ki velîlerden sâdır olan kerâmâtın envâından ekserisini Molla Abdurrahman Câmî Hazretleri “*القول في أنواع الكرامات و خوارق العادات*” dediği mahalde ber-vech-i âtî zikredip der ki kerâmâtın envâından bir nev'i icâd-ı ma'dûm ve bir nev'i i'dâm-ı mevcûd ve bir nev'i izhâr-ı emr-i mestûr ve bir nev'i ihfâ-i emr-i zâhir ve bir nev'i duâ-i müstecâb olmak ve bir nev'i az müddet içinde mesâfe-i baideyi kat' eylemek. Ve bir nev'i umûr-i gâibeye muttali' olmak ve ondan haber vermek ve bir

⁶⁷ Âl-i İmrân, 3/37.

⁶⁸ Buhârî, “Enbiyâ”, 48; Müslim, “Birr”, 8.

nev'i bir zamanda emkine-i muhtelifede hâzır olmak ve bir nev'i ihyâ-i mevtâ ve bir nev'i imâte-i ahyâ ve bir nev'i semâ-i kelâm-i hayvânât. Ve bir nev'i nebâtât ve cemâdât ve gayrıdan tesbîh işitmek ve bir nev'i esbâb-ı zâhiriyyeye mübâşeret etmeksizin vakt-i hâcette ihzâr-ı taâm ve şerâb etmek ve bir nev'i su yüzünde yürümek ve bir nev'i havada seyhat eylemek ve bir nev'i hayvânât-ı vahşiyeyi musahhar kılmak . Ve bir nev'i ayağıyla bir azim ağaca dokunup köküyle yerinden koparmak ve eliyle duvara urup duvarı iki şak eylemek ve bir nev'i parmağıyla bir kimseyi düşsün diye işâret eyleyip ol kimse hemân düşmek ve bir nev'i bir kimsenin boynunu urmağı işâret eyleyip ol kimesnenin hemân başı havada uçmak ve bir nev'i ateşe girip yanmamak ve bir nev'i taşı cevher ve toprağı altın veya gümüş eylemektir. Velhâsıl Hak subhânehu ve teâlâ Hazretleri kullarından birini kendi kudret-i kâmileşinden bir esere mazhar eyleyince ol kul heyûla-yı âlemde her vechle tasarrufâta muktedir olur ve eğerçi bu hârik-i âdeler **(25. Sayfa)** zâhirde ol zâttan zuhûr eylerse de lâkin fi'l-hakîka ol tasarruf ve tesir Hak subhânehu ve teâlâ Hazretleri'nindir. Ve râbian ma'lûm ola ki işbu ânifen zikrolunan envâ'-i kerâmât-ı evliyâullâh-ı kirâm hazerâtından sâdir olmuştur lâkin cümlesini birer birer zikr u tafsîl etmekte işbu risâle-i muhtasarın tahammülü yoktur binâenaleyh cümlesini zikredemez isek de bazısını teberrûken zikredelim evvelâ kerâmet-i âtiyyeyi zikr edelim ki onda hem irşâd ve hem şümûl vardır *Nefehâtü'l-üns*'de Molla Câmî Hazretleri şöyle nakleyleyir ki bir gün Şeyhülislâm Ahmed en-Nâmekî kaddesallâhu sırrahül-âzîz Hazretleri'ni şeyhülislam Abdullah el-Ensârî Hazretleri'nin hankâhına davet edip getirdiler ve davet meclisi hitâm bulmağla avdet etmek için Şeyhülislâm Ahmed en-Nâmekî Hazretleri'nin hâdimi Şeyhin papuç-i mübâreklerini çevirdi ise de Hazret-i Şeyh hâdimine hitâben ey Hâdim bir miktar sabır ve tevakkuf eyle ki bir maslahat görünüyor buyurduktan bir saat sonra bir Türkmen kendi zevcesiyle mean tahmînen on iki yaşında gâyet cemil velâkin iki gözleri a'mâ bir çocuğun elinden tutup Hazret-i Şeyh Ahmed en-Nâmekî'nin huzûr-ı şerîfine getirdiler ve dediler ki Yâ Şeyh cenâb-ı Hudâ-yı Kerim bize pek çok mal ve nîmet ihsân eylediyse de lâkin işbu getirdiğimiz oğlumuzun a'mâlîğî ile gözlerimizi giryân ve âteş derdiyle ciğerlerimizi püryân eyledi şimdi bunu huzûr-ı şerîfinize getirdik ki himmet ve kerâmet-i aliyeniz ile derdinden halâs bula ve bizim de kalbimiz rahat ola ve eğer bu çocuk sizin huzûrunuzda işbu derd-i düşvârından halâs olmaz ise biz senin huzûr-ı şerîfinde kendi kendimizi helâk ederiz ol zaman Hazret-i Şeyh-i müşârun ileyh dahi ayak **(26. Sayfa)** üzere kalkıp bu ne güç iştir zira mürdeyi zinde ve a'mâyı binende ve ebrası dorost tende ve ebkemi güyende eylemek mucize-i İsâ aleyhi's-selâmdır diye buyurur olduğu hâlde gitmeye başladı ve birkaç hatve yürüdükten sonra hemân lisân-ı pâkinden Biz ederiz biz ta'biri zuhûr eyledi ve tekrar dönüp gelip ve oturup ol çocuğu benim huzûruma getirin buyurdu tâ ki çocuğu getirdiler ise iki mübârek baş parmaklarıyla mezkûr a'mâ çocuğun iki gözlerine mesh edip yâ veled unzur bizinillahî azze ve celle deyince hemân çocuğun gözleri âyine-i rûşen gibi binâ ve peder ve vâlidesinin çeşm-i meserretleri rûşenâ olup lisânları hamd ve şükr-i Hudâyı güyâ oldu. Ol zaman Hazret-i Şeyh'in huzûr-ı şerîfinde bulunan bu kelâmî kendisinden işiten ve bu kerâmeti gören zâtlar suâl edip dediler ki Yâ Hazret-i Şeyh bu ne hikmettir Hazret-i Şeyh dahi cevâblarında neâm ibtidâ Ahmed lisânından yani kendi lisânımdan öyle söyledim ise de ba'dehû kalbime yâ Ahmed öyle deme mürdeyi İsâ mı ihyâ eyler ve İsâ mı ebrası berî ve ebkemi güyâ ve ekmehi binâ eyler mutlaka onları biz ederiz biz hitâbı ilkâ olundu ve hatta şol kadar kalbime galebe eyledi ki zâhîren lisânımdan taşıp zuhûr eyledi diye buyurdu. Ve kezâlik Molla Câmî

Hazretleri şöyle nakil buyurur ki Şeyh Câgîr kaddesellâhu sırrahu'l-azîz Hazretleri'nin ashâbından bir zât şöyle haber verdi ki bir gün Hazret-i Şeyh ile birlikte idim ve Şeyh'in önünden bir sürü sığır geçmekte iken Hazret-i Şeyh mezkûr sığırlardan bir ineğe işaret eyleyip bana dedi ki bu bakara bir erkek buzağıya hâmilemdir ve ol buzağının alâmetleri de şöyle ve şöyledir ve fûlan gün doğsa gerektir ve bize getirilmek üzere **(27. Sayfa)** Allah'a nezr edilecektir ve fûlan ve fûlan zâtlar onun etinden yeseler gerektir. Ve ba'dehû diğeri bir ineğe dahi işaret eyleyip buyurdu ki bu bakara dahi bir dişi buzağıya hâmilemdir ve fûlan vakitte doğsa gerektir ve fûlan ve fûlan kimseler de onun etinden ekl etseler gerektir. Ve hattâ bir kelb-i ahmerin bile ondan nasibi vardır sonra çok geçmedi vallâhu'l-azîm cümlesi Hazret-i Şeyh'in buyurduğu gibi bilâ-tahallûf zuhûra geldi dedi. Ve Şeyh Ebû Ali er-Rûzbârî kaddesallâhu teâlâ sırrahû'l-azîz hakkında İmam Yâfi el-Yemenî Hazretleri *Ravzû'r-reyhânî* nâm kitâbında şöyle nakl ederler ki bir gün müşârun ileyhi Şeyh Ebû Ali Hazretleri'nin huzûrlarına fukarâdan birtakım seyyahlar geldiyse de içlerinden birisi gâyet hasta bulunduğundan Hazret-i Şeyh müridlerine mezkûr hastaya bakmak ve hizmet etmek üzere emir ve tenbih eyledi ve onlar dahi fi'l-vâki' mezkûr hasta derişe bir müddet bakıp hizmet eylediler ise de hastalığı gâyet ağırlaştığından usanıp artık âciz kaldıklarını Hazret-i Şeyh'e beyân eylediler ol zaman Hazret-i Şeyh dahi mezkûr müridlere hitâben vallâhi ben bu husûsta nefsime muhâlefet ve bu fakîrin tımar ve hizmetine müdâvemet ederim ve ba'dezin aslâ hiçbiriniz karışmayın diye buyurup fi'l-vâki' kemâl-i dikkat üzere bizâtihi mezkûr deriş-i bîmârın hizmet ve tımarına müvâzebet eyledi encâm-ı kâr hulûl-i ecel-i mev'uduyla mezkûr deriş ilâ rahmeti'llâhi teâlâ vefât eyledikte Şeyh-i müşârun ileyhi kendisi kalkıp cenâzeyi gasl ve tekfîn ve namazını edâ edip ba'dehû kabre vaz' eyledi ise de cenâzenin kefeninin başını çözmek istedikde mezkûr deriş yani cenâze iki gözlerini açıp ve Şeyh-i müşârun ileyhe bakıp Yâ Ebâ Ali sen nefsine muhâlefet ve Allah rızası için **(28. Sayfa)** bana hastalığımda hizmet eyledin ben dahi Cenâb-ı Hakk'ın bana ihsân buyurduğu mansıb-ı âhîret hakkıçûn inşaallâhu teâlâ senin hakkında yevm-i kıyâmette nusret ve muâvenet ederim dedi. Kezâlik İmam Yâfi Zünnûn-i Mısırî kaddesallâhu teâlâ sırrahû'l-azîz Hazretleri'nden şöyle nakleder⁶⁹ ki Zünnûn-ı Mısırî Hazretleri buyurmuş ki bir vakit bir gemiye bindik ve bizim ile berâber mezkûr gemide gâyet genç bir çocuk var idi ki yüzü nûr gibi lemeân eder idi tâ ki gemi ile giderek deryânın vasatına vâsıl olduk bir de gemi sâhibi benim bir kese altınım sirkat olunmuş diyerek herkesin üstüne ve başına aramağa başladı ve hatta nevbet mezkûr genç kimseye geldi ise ol genç kimse hemân gemiden sıçrayıp deniz üzerinde bir dalganın üstüne bindi ve mezkûr dalga aynı bir serîr gibi oldu ol zaman mezkûr genç dedi ki Yâ Rab beni müttehem tuttular şimdi bu kulun ism-i pâkine yemin ederek bâb-ı kereminden niyâz ederim ki bu deryânın şu havâlisinde bulunan deniz mahlûklarına emr ü fermân buyur da her birisi başlarını dışarıya çıkarsınlar ve ağızlarında birer cevher tutup şu gemi âhâlisine göstereyinler işbu kelâm mezkûr genç kimsenin ağızından zuhûr eder etmez hemân ol geminin her tarafı balık ve sâir hayvânât-ı bahriyye ile doldu şöyle ki her birisinin ağızında birer cevher olup şu'leleri nûr gibi rahşân olur idi ve ba'dehû ol kimse mezkûr dalganın üstünden sıçrayıp "إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ" (*Rabbimiz!*) *Ancak sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz.*"⁷⁰ diyerek deniz üzerinden

⁶⁹ Bu kerâmet *Nefehâtü'l-Üns*'de dahi mezkûr ise de bir miktar ziyâdesi vardır.

⁷⁰ el-Fâtiha, 1/5.

yürüyüp gitti ve tâ ki gözümüzden gâib oldu. Kezâlik İmam Yâfi Hazretleri'nin nakline göre İbrâhim bin Edhem kaddesallâhu sırrahül'aziz Hazretleri buyurdular ki bir gün bir çobanın yanından mürûr eder idimse de bana gâyet susuzluk ve **(29. Sayfa)** harâret galebe eylediğinden mezkûr çobana dedim ki ey çoban ben pek susadım acaba içip derûnumun harâretini def' etmek için senin indinde bir su veyahut ayran bulunur mu çoban dahi cevâbında evet benim indimde hem su ve hem ayran ikisi dahi bulunuyor ancak senin pek ziyâde istediğın herhangi ise söyle ki ben dahi onu sana vereyim dedi ben dahi bir su isterim deyince çoban asâsı ile bir katı büyük taşa urduğı anda hemân bir mübârek su zuhûr edip akmağa başladı ve ben dahi içip baktım ki mezkûr su kardan daha ziyâde soğuk ve baldan daha ziyâde tatlı binâenaleyh bu emr-i acibe pek çok taaacübler eyledim ise de mezkûr çoban bana ey İbn Edhem pek ol kadar taaccüb etme zira her kim ki Mevlâsına itâat-i sahiha-i sâdika ile itâat eyler ise cümle eşyâ ol kimseye itâat eyler dedi kezâlik İmam Yâfi Hazretleri kitâbında bir zâttan nakil tarikiyle yazmış⁷¹ ve ol zât şöyle demiş ki bir vakit bir sefîneye süvâr oldum ve mezkûr sefîne yani gemi deryânın orta yerinde şikest olup içinde bulunanlar denize gark oldular ve ancak ben bir tahta üzerinde kaldım ve fi'l-vâki' gark olmadım ve denizde dalga dahi yok idiyse de hava gâyet harâretli olup güneş ile benim beynimde bir perde bulunmadığından gâyetle yandım ve susadım ve bir de hava üzerinden bir zât peydâ olup bir altın ibrik içinde zincir ile bana su indirdi ve ben dahi mezkûr ibrikten su içip ol zâta suâl eyleyip siz kimsiniz dedim ol dahi cevâbında ben insan tâifesinden Cenâb-ı Mevlâ'nın halk eylediğı bir kulum lâkin ben Mevlâm için kendi nefsimin hevâsından geçtim onun için Mevlâm dahi beni işbu hava üzerinde gezmek ve oturmak **(30. Sayfa)** kerâmetini inâyet ve ihsân buyurdu dedi. Molla Câmî kudde sırruhu's-sâmî Hazretleri *Nefehâtü'l-üns*'ünde şöyle nakil buyururlar ki pîr-i destgîr eş-Şeyh Abdülkâdir el-Geylânî kudde sırruhu'l-âlî Hazretleri'nin ashâbından birisi dedi ki bir gün Hazret-i Şeyh'e yani Abdülkâdir Hazretleri'ne minber üzerinde bir hâl-i istiğrâk geldi ve ol hâlde imâme-i şerifesinin bir tarafı çözüldü ise de kendisinin haberi olmadı ve ol vakit mescid-i şerifte bulunanların kâffesi Hazret-i Şeyh'e ittibâ' edip sarıklarını ve takyelerini başlarından çıkarıp minberin ayağına attılar ve ba'dehû Hazret-i Şeyh hâlet-i sahva gelip bana şu destarları ve takyeleri sâhiplerine ver dedi ve ben dahi herkesin kendi sarık ve takyesini kendisine verdim ise de bir baş bezi sâhipsiz meydanda kaldı ve Hazret-i Şeyh ol bezi bana ver dedi ben dahi alıp yed-i şeriflerine teslim eyledim ise de Hazret-i Şeyh mezkûr bezi mübârek omuzuna attı ve der-akab omuzundan gâib oldu ve ba'dehû hutbeyi tamâm eyledi ve bana dedi ki benim Isfahan şehrinde bir kız karındaşım vardır şimdi bu mecliste herkesin sarık ve takyelerini attıklarını gördüğü için mezbûre hemşirem tâ Isfahan'dan baş bezini bu minberin ayağına attı ve şimdi tekrar yine tâ Isfahan'dan elini uzatıp kendi baş bezini geriye aldı.

Fasl-ı Râbi'

Ma'lûm ola ki Muhyiddîn-i Arabî Hazretleri'nin velâdet-i aliyyeleri hicret-i seniyye-i nebeviyyenin beş yüz altmışıncı senesi mâh-ı Ramazânü'l-mübârekin on yedinci isneyn gecesi bilâd-ı Endülüs'te Mersiyye nâm kasabada vukû' bulmuştur. Ve ba'dehû bir aralık bâ-işâret diyâr-ı Rum'a seyahat ve hatta Konya'ya muvâsaletle **(31. Sayfa)** Sadreddin Konevi

⁷¹ Eğerçi bu kerâmet *Celâl* şerhi *Cemâl* nâm kitabımızda dahi mezkûr ise de menkûlün anlı başka olduğundan bir miktar farkı vardır.

Hazretleri'nin pederlerinden mahlûle vâlidelerini tezevvüc ve Hazret-i Sadredin'i terbiye ve irşâd ve beş yüzden mütecâviz kütüb-i mütenevvia te'lif ve nice kasâid inşâd ve nice ebvâb-ı mesdüde-i kulûbu küşâd buyurduktan sonra hicret-i bâ-saâdet-i Mustafaviyyenin altı yüz otuz sekizinci senesi şehri rebülâhîrin yirmi ikinci Cuma günü Şâm-ı şerifde irtihâl-i dâr-ı cennât-ı âliyyât buyurmuşlardır ve hâlâ kabri mutahhar ve münevverleri hâric-i mahmiyye-i Şâm'da Kâsiyûn Dağı'nın eteği olup Sâlihiyye nâmiyle benâm olan mahall-i mübârekde vâki'dir ki muahharan selâtin-i izâm-ı âl-i Osman'dan sâhib-i Kur'ân es-Sultân Selim bin Bâyezid bin Muhammed Hân aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân Hazretleri mücerred sünnet-i seniyye ve şeriat-i mutahhara-i Ahmedîyye'ye kemâl-i temessük sâyesinde muvaffak olup kişver-i Arabistan'ı yedi Çerâkise'den tahlîs ve fetheylediklerinde Şeyh-i müşârun ileyh Hazretleri'nin üzerlerine alâ tariki'l-ihitirâm bir türbe-i şerife ile bir câmi-i şerif ve nezdinde bir de imâret binâ ve inşâ buyurmuştur. “ بنى الله له ثلاث بيوت في الجنة أمين ” Şurası da dâniste-i erbâb-ı kabûl ve insâf sûtüde-sıfât olsun ki Hazret-i Şeyh Muhyiddin-i Arabî kuddise sırruhu'l-aziz haseb ve nesebce dahi ashâb-ı asâlet ve erbâb-ı necâbetten ve eşrâf ve mülûktendir.

Hâtîme-i manzûme evliyâullâh-ı kirâma muhabbet elzem ve adâvetlerinden hazer ve mücânebet ehem olması beyânındadır.

Dü cihânda Hakk'a vuslat isteyin
Dü cihânda izz ü devlet isteyin

Eylesin ta'zîm veliyyüllahları
Çün Hudâ tekrîm buyurdu onları

Bil saâdettir o hubb-ı evliyâ
Bil şekâvettir o bu'z-ı etkiyâ

Buldu zira cümlesi Mevlâ'sını
Terkedip Mevlâ için dünyâsını **(32. Sayfa)**

Dillerin işrâk edip envâr-ı Hak
Zâhir oldu onlara esrâr-ı Hak

Zâhirâ miskin görürsün onları
Lîk pür gencinedir her yanları
Her biri bir dâver-i encüm-sipâh
Oldu yâver onlara nasr-ı ilâh

Kal'-ı küh eyler velînin himmeti
Çünkü te'yîd-i Hudâdır kuvveti

Dü cihânda dostları mansûr olur
Hem dahi düşmanları makhûr olur

Ne saâdet sevmek ol sultanları
Kim resîde âsumana şânları

Ne şekâvet sevmemek ol yârları
Kim sûtüde nezd-i Hak'da kârları

Bil sever hep onları memdûh olan
Sevmez ancak onları makdûh olan

Hâsılı Hak'dan kerâmet buldular
Kenz-i feyzinden inâyet buldular

Havf u hüznü kalplerinden kaldırıp
Rûhların ummân-ı feyze daldırıp

Tenlerin nâr-ı firâktan dûr edip
Vuslatıyla her birin mesrûr edip

Lâ tehâfû geldi fermân onlara
Oldu her şey derde dermân onlara

Kûh u deşt hem oldu bağ onlar için
Oldu sermâ sayfa çağ onlar için

Tâinânı buldular Hak'tan itâb
Düşmanı vâsıl çâh-ı ikâb

Her biri bir mürdeyi ihyâ eder
Bir fakîri hâkim-i dünyâ eder

Hem yürürler rûy-ı ebede huşk-vâr
Etmez ihrâk tenlerin tenevvür ve nâr

Turfetü'l-ayn içre onlar bî-hilâf
Kat'ederler menzili tâ kûh-i Kâf

Sengi cevher eyleyip hem hâki zer
Hem yine tekrâr eder hâk ü hâcer

Nice gümrâhı raha irşâd eder
Nice nâşâd olanı dilşâd eder

Evliyânın hürmetine Yâ ilah

Kalb-i Fevziden gide bu âh u vâh